Переклад Марії Габлевич

ДІЙОВІ ОСОБИ

Король Генріх VIII.
Кардинал Вулсі.
Кардинал Кампеюс.
Капуціус, посол імператора Карла V.
Кранмєр, архієпископ Кеитерберінський.
Герцог Норфолк.
Герцог Бекінгем.
Герцог Сеффолк.
Граф Серрей.
Лорд-камергер.
Лорд-канцлер.
Гардінер, єпископ Вінчестерськиіі.
Єпископ Лінкольнський.
Лорд Абергені.
Лорд Сандз.
Сер Гаррі Гілдфорд.
Сер То.час Лавел.
Сер Антоні Денні.
Сер Ніклас Бокс.
Секретарі кардинала Вулсі.
Кромвель, слуга Вулсі.
Гріффіт, дворянин, слуга королеви Катаріни.
Троє дворян.
Доктор Бате, королівський лікар.
Герольдмейстер.
Управитель герцога Бекінгемського.
Брандон і пристав.
Придверник у залі засідань королівської ради.
Воротар і його слуга.
Паж Гардінера.

Покликач.
Королева Катаріна, дружина короля Генріха,
згодом розлучена з ним.
Анна Болейн, її фрейліна, згодом королева.
Літня дама, повірниця Анни Болейн.
Пейшенс, служниця королеви Катаріни.
Кілька єпископів, лорди і леді в німих сценах; фрейліни з почту королеви;
писарі, військові, вартові та інші придворні. Духи.
Місце дії — переважно Лондон і Вестмінстер, а також Кімболтон.

ПРОЛОГ

Ми вас не розважатимем сьогодні,
А про діла поважні, благородні —
Про велич і падіння, горе й славу,
Про долю, то ласкаву, то лукаву
Повідаєм. Повірте, що не раз
Проллють сльозу найвразливіші з вас,-
Тут є над чим поплакати. І ті,
Що люблять правду, не байки пусті,
Тут щиру правду знайдуть. Є й такі,
Котрі лиш на видовища падкі:
Ті хай посидять дві годинки нишком —
За шилінг свій набачаться, ще й з лишком.
1 тільки хто чекає з інтересом
На жартівливо-сороміцьку п'єсу,
На гук стрільби чи на смішну потвору
В строкатому вбранні, що їй не впору,-
Обманеться. Причина тут одна:
Коли б ми дурносміха й джиґуна
Поставили у ряд з повістярами
Цієї непридуманої драми,
То прогадали б, загубивши міру,
Покликання і вашу добру віру.
Отож ми вас попросимо ласкаво,

Бо ви найперші глядачі вистави:
Проймiться найщирішим співчуттям
До тих осіб, що їх покажем вам.
Немов живих, їх уявіть собі,
Як гордо виступають у юрбі
Прихильників численних, а небавом
Впадають у злиденність і неславу.
Якщо ж ви з цього смієтеся,— значить,
На власному весіллі люди плачуть.

ДІЯ ПЕРША

СЦЕНА 1

Лондон. Вхідна зала палацу.

Одними дверима входить герцог Норфолк, іншими — герцог Б є к і н "
гем та лорд Абергені.

Бекінгем Моє вам шанування. Як життя?
Як Франція?
Норфолк Спасибі вашій честі —
Здоровий я, а віра-ж-еннями повен
Донині ще.
Бекінгем Я ж не виходив з дому,
Хворобою ув'язнений, тоді,
Як зустрічались в Андренській долині
Оті два світочі, два сонця слави.
Норфолк А я там був і бачив їх обох,
Як спішились і як злились в обіймах,
Немов зрослись водно! Якби зрослись,-
Тоді й дві пари тронів не зуміли б
Цій парі дорівнятись.
Бекінгем Ну, а я
До ліжка був прикутий.
Норфолк І не бачив
Земного раю. Ті, хто бачив, скажуть:
Ступила пишна розкіш під вінець
Із блиском ще пишнішим. Що не день,

То більше дива; ну, а вже останній
Дива всіх попередніх перевершив!
То ледь не сліпнуть очі від французів,
Бо стільки злота й брязкалець на них,
Немов на ідолах,— а то британці,
Мов щойно з Індії: що чоловік,
То скарб, що паж, то справжній херувим —
Від голови до ніг у позолоті!
А дами — о-о! Незвичні до роботи,
Впріваючи, несуть свою пиху,
Що красить їх, немов рум'яна; сукню,
Ще нині незрівнянну, вже назавтра
Осміяно, як ті жебрацькі лаки.
Лиш королі блищали рівноцінно,
То більш, то менш — залежно від сусідства
Помпезних шат, а чи помпезних слів.
Коли ж сонця зійшлись і стали поруч,
Гукнули всі, що бачать лиш одне,-
І в тім хіба незрячий сумнівався.
Відтак, під клич герольдів, королі
Вступили в поєдинок і змагались
Незгірш від Бевіса.
Бекінгем Ну, це занадто!
Норфолк У вияві прихильності й пошани
Я, може, й погрішив супроти правди:
Те, що живе у чині, у діянні,
В одежі слова тільки животіє.
Як і зачин, кінець був королівський;
Порядок, служба — все було як слід.
Бекінгем А правив хто? Хто вів за поводи
Це буйне свято?
Норфолк Все ж таки не той,
Кому б це личлло.
Бекінгем Скажіть, мілорде,
Благаю — хто?

Норфолк Усім негласно відав
Сам превелебний йоркський кардинал.
Бекінгем А, кат його бери! Немає діла,
Щоб він не вліз усюдисущим носом!
Ну що йому до суєти мирської?
Та й як він смів — якийсь там кусень сала —
Собою сонце ясне заступити,
Не давши животворному промінню
Пролитися на землю!
Норфолк Безперечно,
Що неспроста такі-от клопотання.
Бо ж чим він славен? Може, родоводом?
Заслугами якимись перед троном?
Чи, може, друзів має можновладних?
Ні, цей павук тче павутину нишком,
Хоч інколи дає нам зрозуміти,
Що шлях йому торує власний розум,
Небесний дар: він так купує місце
При боці короля.
Абергені Про те не знаю,
Що там за дар у нього від небес,-
1 не мені судити,— та пиха
Просвічує крізь нього, мов крізь сито.
А це чий дар? Якщо не сатани,
То він — скупар, або ж зачахло пекло,
І кардинал заклав собі своє.
Бекінгем Ну, а оця у Францію поїздка:
Якого біса взявся кардинал
Без відома монарха визначати,
Хто має скласти почет королівський?
Він сам реєстрував дрібних дворян,
Вельмишановну раду поминувши
І встановивши правило при тому:
Чим нижчий титул, тим дорожчий доступ.
Абергені Я знаю трьох таких, чиї маєтки

Добряче підупали через це —
Безповоротно.
Бекінгем Не один собі
Зламав хребта, коли на карк маєток
В дорогу він узяв. Пиха велика
Ніколи до добра не доведе.
Норфолк От я й журюсь підозрою, що мир,
Укладений з французами, не вартий
Того, чого він коштував.
Бекінгем Тоді
Жахливий був зірвався ураган,
У всіх неначе віщий дух вселився,
Бо, як один, взялися прорікати,
Мовляв, побило вітром древо миру,
Аж тріщина пішла.
Норфолк І щораз глибша,
З руки французів: ті в Бордо тримають
Товар купців англійських під замком.
Абергені Чи не тому й посол замовк?
Норфолк Атож.
Абергені Такі великі витрачено кошти
На те, що лиш зоветься миром!
Бекінгем З ласки
його преосвященства кардинала!
Норфолк Дозвольте, ваша милосте: незгоди
Між вами й кардиналом — не секрет
Для діячів держави. Ось моя вам
Порада — щира, бо іде від серця,
Що зичить вам премногих літ у славі:
Вважайте, бо підступність кардиналу
У парі йде з могутністю його.
Ба, гнів його, й не вдаючись до влади,
Собі знаходить вихід. Вам відомо,
Що вдача в нього мстива, а мені
Відомо, що у нього довга шпага

й не просто довга, а й далекосяжна:
Туди, де не дотягнеться,— домчить.
Мої слова вам у пригоді стануть,
Повірте їм. Он котиться та брила,
Котрої — раджу вам я — стережіться!
Входять кардинал Вулсі та двоє секретарів з паперами. Один
з охоронців несе перед кардиналом гаман з державною печаткою.
Погляди
Вулсі та Бекінгема, повні презирства, схрещуються.
Вулсі Гм, управитель Бекінгема... е-е-е...
Де звіт його?
1-й секретар У мене, прошу вас.
Вулсі Сам він готовий?
1-й секретар Прошу вас, готовий.
Вулсі Цікаву річ розкаже нам... Тоді
Притупить Бекінгем свій погляд гострий!
Вулсі з почтом виходить.
Бекінгем Якби ж я міг цього гавкотуна
Утиснути в намордник! Хай, проте,
Дрімає в буді. Вчені жебраки
Тепер дорожче ціняться від знаті.
, Норфолк Я бачу, ви дратуєтесь. Моліть
У бога терпеливості, вона —
Єдині ліки на недугу вашу.
Бекінгем Чигає він на мене — це я бачу.
Хіба той погляд зверхній — не образа?
Пішов із наклепом до короля!
Я теж піду — хай бреше просто в очі.
Норфолк Заждіть, мілорде! За якусь хвилину
Посперечавшись, гнів і розум ваші
Укупі вирішать, чого вам треба:
Хто вгору пнеться — починає звільна,
А сильний гнів — мов кінь розгарячілий:
Лиш повід попусти — себе загонить!
Мені ви не одну дали пораду,

Порадьте ж і собі.
Бекінгем І королю —
Якщо зумію гідними речами
Зухвальство збити вискочню отому;
А ні — тоді скажу: "Ніхто не кращий,
Ціна усім одна!"
Норфолк Ой схаменіться!
Глядітьг коли б, роздмухавши у горні
Призначений для ворога вогонь,
Самі не обпеклись! Шалений біг
Нас може пронести і мимо цілі.
Ви ж знаєте: від сильного вогню
Багато піни, та убуде пива,-
Із нею й вибіжить. Ой схаменіться!
У цілім королівстві не знайти вам
Мудрішого дорадника від себе,
Коли здоровий розум ваш зуміє
Пожежу пристрастей погамувати.
Бекінгем Спасибі, сер; я житиму у згоді
Із приписами вашими. Однак
Отой чванько— повірте, не в злобі,
По щирості кажу вам те, в чім певен,
Бо маю докази незаперечні —
Всі чистої води, як у струмку,
Де кожен камінець, мов на долоні,-
Отой з чваньків чванько — продажний зрадник§
Норфолк Продажний — так, лиш не кажіть, що зрадник.
Бекінгем Ні, саме так скажу я королю
І підіпру стіною аргументів.
Послухайте: отой святенник-лис
(Чи вовк,— все 'дно: неситості у нім
Не менш, ніж хитрощів; він чинить зло
І любить зло чинити: має змогу
Й покликання до цього. Тут душа
Паскудить сан, а сан паскудить душу),

Любитель виставлятись напоказ
У Франції не менше, ніж удома,
Він підбиває нашого державця
На цю руйнівну:спілку, на угоду,
.Що з'їла нам добрячий шмат скарбниці
Та й луснула, вином запивши.
Норфолк Правда.
Бекінгем Це ще ,не все. Лукавий кардинал
Так укладає всі статті угоди,
Як хоче сам; а схвалювали їх,-
Лиш зволив мовити: "Хай буде так!"
Хоч нам вони, як мертвому кадило,-
Але ж бо так пан кардинал звеліли!
Достойник наш, наш непогрішний Вулсі!
В тім, що було пізніше, бачу я
Окіт старої паніматки-зради:
У гості буцімто до королеви
Приїхав небіж, імператор Карл,-
Хоча це просто привід був, аби
Із Вулсі пошептатися: бач, німець
Боявся, що зазнає певних збитків
Від нашого з французами єднання,-
Чимсь непокоїла його ця дружба...
Він сам на сам зустрівся з кардиналом
І — я міркую (а міркую так,
Бо впевнений, що імператор Карл
Ще до того, як викласти прохання,
Труснув купилом),— вторувавши шлях,
Ще й золотом підсипавши, запраг,
Щоб наш король зробив йому приємність
І мир вищеописаний зірвав.
Нехай би знав король — а я невдовзі
Скажу йому .про .те,— що кардинал
Купує честь його і продає
Собі на користь.

Норфолк Прикро все те чути;
Хоч би зерно неправди в тім було!
' Бекінгем До слова, до єдиного — все правда.
Побачите, що мій дортрет словесний
Збігається з живим.
Входять Бра н дон, пристав І двоє чи троє охоронців.
Брандон Ви, приставе, на службі,— починайте.
Пристав Це ви, мілорде, герцог Бекінгемський,
І граф Нортгемптонський, а також
Граф Стаффордський і Герефордський? Вас
Обвинувачено в державній зраді.
Ім'ям високим нашого державця
Ви арештовані.
Бекінгем От я й в сильці!
І пропаду, як щур під ковпаком...
Брандон Шкода мені, що мушу бути свідком
Того, як вам свободу відбирають...
Така найвища воля короля —
Вас відвести у Тауер.
Бекінгем Дарма
Твердити про невинність: все одно
Що найчистіше, брудом обіллють.
Хай буде воля господа в усьому!
Ну, друже Абергені, прощавай!
Брандон Ні, з вами він іде.
(До Абергені)
Король звелів
Вас відвести у Тауер, а там
Дізнаєтесь, що з вами буде далі.
Абергені Услід за герцогом, я віддаюсь
На волю бога й милість короля.
Брандон Ось санкція висока на арешт.
Тут цілий список: герцог Бекінгем,
Лорд Монтек'ют, священик Де-ла-Кар,
Сповідник герцогів; сер Гілберт Пек,

Що в герцога секретарем...
Бекінгем Оввa!
Це змова проти мене! Все, надіюсь?
Брандон Ні, ще чернець...
Бекінгем Що, Ніклас Гопкінс?
Брандон Він.
Бекінгем Мій управитель бреше, і — клянуся —
Він нюхав кардиналів гаманець.
Життя моє висить на волосині;
Вже я не той, що був: вже я — не я,
А тінь моя. Одна раптова хмарка,
І ясне сонце Бекінгема згасло...
Виходять,
СЦЕНА 2
Там само. Зала засідань.
Звуки сурем. Входить король Генріх, спираючись на плече кардинала, слідом д в о р я ни на чолі з сером Томасом Лавелом. Кардинал сідає під троном, праворуч від короля.
Генріх Я вам завдячую своє життя,
Його найкращу пору. Так, я був
Мішенню змови, і за те, що вчасно
Придушено її, вам вельми вдячний.
Тепер того добродія покличте,
Від лорда Бекінгема: хай при нас
Підтвердить евідчення про зраду пана
Якнайдокладніш.
Шум, голос за сценою; "Дорогу королеві!"
Входить королева Катаріна, її супроводять герцоги Н о р ф о л к та С є ф ф о л к. Королева падає навколішки. Король, зійшовши з трону, піднімає
її, цілує й садовить поруч себе.
Катаріна Ні-ні, не встану: я прийшла сюди
З проханням.
Генріх Годі! Ваше місце, леді,-
Тут, біля нас. Прохання половину

У вашій владі сповнити, а другу,
Вважайте, сповнено.
Катаріна Спасибі вам,
Величносте! Одне прохання в мене —
Любіть себе, свою шануйте честь
І свій високий сан.
Генріх Гаразд, міледі,
Що далі в вас?
Катаріна Доручено мені
Вас сповістити, що великий смуток
Пойняв підданців ваших, досі вірних,
Та відданість їх вражено у серце
Іще одним указом про податок.
Як на призвідника нових поборів
Люд ремствує на вас, мій кардинале;
Хоч і його величність короля —
Хай криє небо від земного бруду
Ім'я його! — так, навіть короля
Не жалують. Вже лихослів'я точить
Коріння вірнопідданства, а далі
Й до бунту дійде.
Норфолк Дійде? Вже дійшло!
Налякані податком сукна рі.
Нездатні забезпечити усіх
Прядильників, ткачів і сукновалів
Роботою, відмовились від них,
І ті, голодні, бо добути хліба
Уміють тільки ремеслом своїм,
У відчаї полізли на рожен,
Поборам опираючись, і чинять
У місті бунт загрозливий.
Генріх Поборам?
Яким поборам? Лорде-кардинале,-
На вас також вину складають,— вам
Відомо про побори?

Вулсі Тільки те,
Що, прошу вас, стосується держави.
Я, прошу вас, лиш перший рядовий
В шерензі урядовців.
Катаріна Так, мілорде,
Ви знаєте не більше, ніж вони,
Але ви перший рядите речами,
Лиш вам та їм відомими; для того,
Хто їх не знає, а пізнати мусить,
Ті речі не виходять на добро.
Тож від самої звістки про побори
Тягар ляга на душу, а на спину
І поготів. Призвідця, кажуть, ви,-
Або ж даремно ремствують так люто
Якраз на вас.
Генріх Одне раз в раз: побори!
Які побори? В чім, скажіть, їх суть?
Катаріна Я знаю, що дорівнює зухвальству
На пробу брати терпеливість вашу,
Та ви мені ласкаво обіцяли
Прощення наперед. Бунтує люд,
Бо є наказ без жодних зволікань
Сплатити подать — шосту частку статків;
І привід подається: ваші війни
У Франції. Розв'язує роти
Таке пояснення; прокльони ллються
Там, де колись лилися молитви,
Серця холонуть, остигає вірність,
Стає рабом сваволі послушенство.
Це пильна справа, і хотіла б я,
Щоб ви її розважили негайно,
Величносте.
Генріх Життям своїм клянусь:
Це не з моєї волі.
Вулсі Щодо мене,

То я до цеї справи причинився
Одним-єдиним голосом, і той
Узгоджено із слугами закону.
Якщо ж мене паплюжать язики,
Котрі, не знаючи, який я, хто я,
Однак, беруться за літописання
Моїх діянь, то я скажу: такий
Талан усіх державців; через пущу
Чеснота завжди прокладає шлях.
Нам поступу не варто гальмувати,
Лякаючись огудників,— вони.
Хоч і женуться зграєю акул
За наново обшитим кораблем,
Та все дарма. Погані тлумачі
Наш зачин щонайкращий убивають,
А крок, не вельми вдалий, розмалюють
Як наше наймудріше посування.
Що ж, маємо сидіти, руки склавши,
Прискіпувань чи глуму боячись,-
То впору нам пускати корінь в землю,
Воістину стовпами влади стати!
Генріх Страху нема в розважнім доброчинстві;
Боятись треба інших починань,
Не знаних досі. Чули ви коли
Про чинш подібний? Думаю, що ні.
А шоста частка — сума карколомна!
Таж дерево, якщо ми так йому
Обчімхаєм кору і крону, всохне,
Хоч і з корінням лишиться! По графствах,
Де ставлять опір, розішліть листи:
Усім, хто чинш відмовився сплатити,
, Даруємо прощення. Покладаюсь
У цім на вас, мілорде.
Вулсі
(до секретаря)

Підійдіть.
Нехай про королівське милосердя
Узнають всі. А що юрба про мене
Лихої думки, ви пустіть чутки,
Що ця відміна чиншу і прощення —
Моїх рук справа. Що робити далі —
На те я дам невдовзі настанови.
Секретар виходить. З'являється управитель.
Катаріна Шкода мені, що герцог Бекінгемський
Впав у немилість вашу.
Генріх Багатьом
Шкода його, бо вчений чоловік,
Оратор незрівнянний, життєлюбець
І світлий розум,— просвітити міг би
Всіх світочів ума, не вдаючись
До жодного порадника, крім себе.
Та зважте:
Коли такі таланти благородні
Зіб'є з пуття розбещена душа,
Вони зловісних набирають форм —
Зловісніших, ніж будь-коли. Сама
Довершеність, ба, восьме чудо світу,
Сливе чаклун, що слух наш полонив,
Години обертаючи в хвилини,-
Цей чоловік свою душевну вроду
Одяг у шати, чорні та бридкі,
Немов із пекла. Нам таке розкаже
Його колись довірений слуга,
Від чого серце стиснеться чесноті.
Просіть, хай оповість усе так само,
Щоб почуття і слух наш вдовольнити.
Вулсі Все прямодушно розкажи, що ти,
Як щирий вірнопідданець, дізнався
Від лорда Бекінгема.
Генріх Говори.

Управитель По-перше, він повторював не раз,
Тим річ свою паскудячи: якщо
Король умре без сина, зробить так він,
Що сам посяде трон,— дослівно це
В розмові з лордом Абергені, зятем,
Було ним сказано. А ще при тому
Заприсягався він, що відомстить
Його преосвященству.
Вулсі Небезпечні
Такі думки! Прошу, зверніть увагу,
Величносте: адже він мимохіть
Вам зла бажає, а відтак і всім,
Хто друг вам.
Катаріна Мій вельмишановний лорде,
Ви забуваєте про милосердя.
Генріх Розказуй далі: на яких підставах
Він зазіхав на скіпетр? Чи коли він
Щось говорив про те?
Управитель Він, бачте, вірив
Пустим пророцтвам Гопкінса.
Генріх Це хто?
Управитель Чернець-картузіанець, Ніклас Гопкінс,
Сповідник лорда Бекінгема,— він
Постійно годував його байками
Про вищу владу.
Генріх Звідки ти це знаєш?
Управитель Якось-то герцог — незадовго, сер,
До вашого у Францію від'їзду,-
Спитав мене, що лондонці говорять
Про подорож у Францію; то я
І відповів: бояться, що французи
Зламають віру, королю на згубу.
А він на те, що й сам цього боїться,
Бо це підтвердить істину в словах
Ченця одного. "Той святий чернець,-

Провадив герцог,— добивавсь від мене
Погодження на зустріч з Де-ла-Каром,
Моїм духівником, в важливій справі
І, клятвену обіцянку узявши,
Що тайну сповіді отець духовний
Нікому не відкриє, опріч мене,
У щирій вірі промовляв отак:
"Скажіте герцогові: ні король,
Ні рід його не буде панувати;
Хай тільки герцог завоює серце
t Простого люду — Англії корона
В його руках".
Катаріна Якщо не помиляюсь,
Ви — герцога колишній управитель
І втратили посаду через скарги
Орендарів; ви можете в злобі
Занапастити благородну душу
І гріх узяти на свою. Вважайте —
Від серця вас прошу.
Генріх Нехай говорить.
Розказуй.
Управитель Слово честі, все по правді.
Я говорив йому, що це, мабуть,
Диявол на ченця наславману,
І що думки такі пренебезпечні,
Бо можуть вилитись у згубний задум,
Якщо їм віру йняти. Він сказав:
"Пусте, що в тім страшного?" і, по тому:
"Коли б король останньої недуги
Не пережив — наклали б головою
Сер Томас Лавел разом з кардиналом".
Генріх Ого, як круто! Це лиха людина...
Іще щось?
Управитель Так, мій пане.
Генріх Говори.

Управитель У Грінвічі, коли величність ваша
Мілорду дорікнули...
Генріх Пам'ятаю:
За Бломера: він, як і всі, слуга мій,
Та герцог не хотів його віддати.
То й що?
Управитель "Коли б за це,— сказав тоді він,--
У Тауер закинули мене,
То я б поклав собі зробити те,
Що мав на гадці батько мій зробити
Із Річардом, благаючи про зустріч
У Солсбері: хотів він підійти,
З поклоном, буцім, і всадити ніж
У серце кровопивцю!"
Генріх Ниций зрадник'
Вулсі То як, міледі: може їх величність
Спокійно спати, поки той — на волі?
Катаріна Хай бог розсудить!
Генріх Ще не все? Кажи!
Управитель З словами цими, "батько мій" і "ніж",
Він випростався весь: одна рука
Отак на грудях, друга — на кинджалі;
Звів очі догори, неначе клятву
Страшну давав, неначе говорив:
Найкращий задум — половина діла;
Є в батька син •— він діло довершить.
Генріх Прийшла пора довершувати діло:
Він у тюрмі — ведіть його на суд.
Про милосердя хай благає суддів,
Бо нас — дарма: нехай не жде пощади.
Коли спустився до такої зради!
Виходять.
СЦЕНА З
Вхідна зала палацу.
Входять лорд-камергер та лорд Сандз.

Лорд-камергер Панове наші геть подивачіли,-
Зурочила їх Франція, чи що?
Сандз Нові звичаї, хоч і сміховинні —
Бува, що й зовсім мужу не під стать —
Приймаються, одначе.
Лорд-камергер Як на мене,
То наші мандрівці не привезли
Нічого путнього, окрім, хіба,
Кількох гримас,— до речі, вельми вдатних,
Бо, тільки глянувши на ті високо-
поставлені носи, повіриш свято,
Що Франція їх мала щонайменше
За радників Пепіна чи Клотара!
Сандз А ноги як кумедно викидають!
Немовби шпатом їх побило.
Лорд-камергер Жах!
Якусь поганську вигадали моду,-•
Куди там християнам!
Входить сер Томас Лавел.
Хто це, хто це!
Сер Лавел! Що нового?
Лавел Та нічого.
Хоча, щоправда, висить на воротях
Новий листок із закликом.
Лорд-камергер До чого?
Лавел До перевиховання наших франтів,
Що начиняють двір лише кравцями,
Обмовами та сварками.
Лорд-камергер І добре!
Нехай затямлять, що англійський лорд
Розумним може бути і без Луврів.
Лавел На вибір дано їм одне із двох:
Відмовитись від помпи й дурисвітства,
Французького походження, від всіх
Великопанських вибриків — плодів

Чужого розуму; нехай зречуться
Дуелей, фейєрверків, глузувань
З людей достойних, кинуть поклонятись
Панчохам довгим, порхавкам-штанам
Та іншим примхам моди і почнуть
Поводитись як слід; а ні — нехай
До Франції чвалують,— далебі,
Там зовсім без штанів — cum privilegio * —
Ходитимуть.
Сандз Хвороба ця заразна,
Прийшла пора на лік.
Лорд-камергер Що ж наші дами
Робитимуть без цих бундючних півнів?
Лавел Ха-ха, от буде розпачу! Навчились
Пройдисвіти укоськувати дам
Неперевершено! Ми ж бо не вмієм
Отак співати-грати по-французьки.
Сандз А дідько б їм, перевертням, заграв!
Одне добро від них — коли поїдуть.
Тоді простий музика, от як я,
Що досі в гру не входив, зможе врешті
И собі у бубон вдарити незгірше:
їй-богу, слухатимуть!
Лорд-камергер Браво, лорде!
Ви, бачу, побрикаєте іще.
Сандз Охоче, сер,— всіма трьома ногами.
Лорд-камергер Куди це ви, сер Томасе?
* Тут: безкарно (латин.).
Лавел У гості
До кардинала. Вашу світлість теж
Запрошено.
Лорд-камергер Так, справді, кардинал
Гучний бенкет скликає нині, цвіт
Усього королівства позбиравши.
Лавел Що не кажіть, а він душею гойний,

Священик цей; рука у нього щедра,
Як матінка-земля, що всіх і вся
Вмиває благодатною росою.
Лорд-камергер Він благородний чоловік, це правда.
Той, хто це заперечує, злоріка.
Сандз Чого б йому не бути благородним,
Коли є з чого? При таких грошах
Відступництво — благіший гріх, ніж скупість.
Усі вони для нас повинні бути
Зразком великодушності.
Лорд-камергер Звичайно;
Усі і є, але не всі такі,
Як кардинал. Мене чекає барка:
Приєднуйтесь, сер Сандзе.
(До сера Лавела)
Поспішім,
Бо спізнимось, чого б я не хотів:
Ми разом з Гаррі Гілдфордом сьогодні
За церемоніймейстерів.
Сандз Я з вами.
Виходять.
СЦЕНА 4
Приймальна зала в Йорк-плейсі.
Звуки гобоїв. Два столи: один, під балдахіном, для кардинала, другий, вели-
кий,— для гостей.
В одні двері входять гості: Анна Болейн, інші дами та фрейліни;
в другі — сер Гаррі Гілдфорд.
Гілдфорд Ласкаво просимо, шановні дами!
Його преосвященство радий вам,
Бо ради вас і втіхи ради цю
Влаштовує вечірку, у надії,
Що всі турботи ви лишили вдома
Й повеселитись зможете на славу,
Як це буває при добірних винах

І перш за все в добірнім товаристві...
Входять лорд-камергер, лорд Сандз та сер Томас Лавел.
(До лорда-камергера)
Я бачу, ви не квапились, мілорде.
А я — із думкою про цих красунь —
Прилинув, як на крилах.
Лорд-камергер Молоді ви!
Сандз
(до сера Томаса Лавела)
Коли б гадки його преосвященства
Хоча більш-менш збігалися з моїми,
Він по вечері влаштував би ігри,
Щоб краще спалось декому із дам.
А кралі ж тут,-— їй-бо, як на підбір!
Лавел Цікаво, як би ви зіграли роль
Сповідника для однієї-двох?
Сандз Я б дуже легко відпустив гріхи.
Лавел Невже так справді легко?
Сандз Якнайлегше:
В залежності від легкості перин.
Лорд-камергер Кохані дами, просимо до столу.
Сідайте там, сер Гаррі, з того краю,
Я ж — тут. Е, ні, померзнете ви так!
Де панночки рядком, там віє холодком!
Мій лорде Сандз, ви — той, хто розігріє
Цих панночок: сідайте поміж них.
Сандз О, неодмінно! Дякую, мілорде.
Дозвольте, любі дами, і простіть,
Коли я, може, бовкну щось безглузде —
Це все від батька.
Анна Що, він збувся глузду?
Сандз Частенько позбувався — від кохання. '
Та не кусавсь, не бійтесь, а отак:
У щічку — дзьоб! — разів із двадцять поспіль.
(Цілує її)

Лорд-камергер Прекрасно сказано! Ну, все, гаразд,
Всі на місцях. Глядіть мені, панове,-
На вашому сумлінні ті красуні,
Що вернуться насуплені додому.
Сандз Своїм я раду дам, лиш дайте волю.
Звуки гобоїв. Входить кардинал Вулсі з почтом, займає своє місце.
Вулсі Вітаю, любі гості! Тільки зважте:
Добродій чи добродійка, кого
Сумним побачу тут — мені не друг.
Ще раз вітаю всіх і — на здоров'я!
(П'є)
Сандз У вас, мій отче, серце — щире злото.
Подайте келиха! Але такого,
Щоб умістив мою глибоку шану
І вгамував цей балакучий рот.
Вулсі Спасибі вам на добрім слові. Бавте
Сусідочок. Ой, дами невеселі!
Це чий недогляд?
Сандз Хай вино червоне
На щічки перекинеться, панотче,
Тоді вони і нас перещебечуть.
Анна Ви гарно дурня граєте, мілорде.
Сандз Авжеж, якщо мені у грі щастить.
Я п'ю до вас, міледі: пиймо разом,
Бо тост за щось таке...
Анна Чого мені
Ви показать не можете?
Сандз Щебече!
А що я, ваша світлосте, казав?
Сурми, барабани, постріли з гармат.
Вулсі Це що таке?
Лорд-камергер Ідіть хтось гляньте.
Один із слуг виходить.
Вулсі Звідки
Цей глас війни? Якої? Не лякайтесь,

Мої хороші: вас закон війни
Найбільше милує.
Повертається слуга.
Лорд-камергер Ну, що там? Хто це?
Слуга Якісь пани; здається, що чужинці,-
Зійшли на берег і сюди прямують
Велично, як посли князів заморських.
В у леї
(до лорда-камергера)
Ідіть, мілорде, привітайте їх,-
Ви по-французьки вмієте; прошу вас,
Прийміть їх з честю і ведіть сюди,
Де їм світитиме, як ясне сонце,
Оця краса небесна, йдіть за ним.
Лорд-камергер з почтом виходить. Усі встають, пересувають столи.
Нам перебили учту, та дарма,
Продовжимо. Вгощайтесь на здоров'я!
Усіх і кожного іще раз — просим!
Гобої. В супроводі лорда-камергера входять король та інші
маски в костюмах пастухів, простують до кардинала, розкланюються.
Чого бажає ця виправа пишна?
Лорд-камергер Ці люди по-англійському не вміють
1 просять вашій світлості сказати:
Вони — палкі поклонники краси,
Тому, прочувши про зібрання наше,
Таке шляхетне й красне, без вагань
Покинули отари і прийшли,
Щоб, з ласки вашої, красунь побачить
Та погуляти з ними хоч годинку.
Вулсі Скажіть на це, мілорде, що вони
Зробили честь моїй господі скромній,
За що плачу я вдячністю й прошу —
Хай веселяться!
Кавалери вибирають дам; король — Анну Болейн.
Генріх Чарівна долонька,-

Такої я ще не торкавсь! Красуне,
Де ти була, що я не знав?
Музика, танці. '
Вулсі Мілорде.,,
Лорд-камергер Так, ваша світлосте?
Вулсі Скажіть чужинцям:
Напевно поміж них є чоловік,
Що більш, ніж я, достойний тут сидіти;
Узнати тільки б, хто, і я йому
З любов'ю та смиренням відступлю
Своє почесне місце.
Лорд-камергер Я скажу,
(Перешіптується з масками)
Вулсі Ну, що вони відповіли?
Лорд-камергер Авжеж,
Є й справді поміж них той чоловік;
Та ви його самі знайти повинні,
Тоді лиш він погодиться.
Вулсі Що ж, глянем.
(Виходить із-за столу)
Панове, з ласки вашої. One
Обранець мій вельможний.
Генріх Він і є.
(Скидає маску)
У вас тут, отче, пишне товариство;
Нівроку вам живеться! Ви священик,-
Якби не це, я б вам закинув дещо.
Вулсі Коли король сміється — я щасливий.
Генріх
(до лорда-камергера)
Мілорде, підійдіть сюди, будь ласка:
Хто ця прекрасна дама?
Лорд-камергер Анна Болейн,
Дочка віконта рокфордського, сер;
Вона одна із фрейлін королеви.

Генріх До того ж найзнадливіших. Голубко,
Я був нечемою: я вибрав вас,
А цілувать забув.
(Цілує її)
Мої панове,
Здорові будьмо! Хай іде по колу.
Вулсі Сер Лавеле, в суміжному покої
Усе приготували?
Лавел Так, мілорде.
Вулсі Величність ваша трішки розпалились,
Танцюючи?
Генріх Боюся, аж занадто.
Вулсі Там буде легше дихатись, мілорде,
В сусідній залі.
Генріх Всі до одного
Провадьте дам сюди! Моя ви любко,
Я вас не відпускаю. Веселіше!
Ще ж треба кілька тостів піднести
За цих красунь небачених та ще
Потанцювати трохи... А тоді,
Мій добрий кардинале, поміркуєм,
Котра з них наймиліша. Гей, музики!
Виходять під музику.

ДІЯ ДРУГА

СЦЕНА 1

Вулиця в Лондоні.
З різних боків входять двоє дворян.
1-й дворянин Куди так швидко?
2-й дворянин А, вітаю вас!
Та в ратушу — довідатись, що стане
З ясновельможним Бекінгемом.
1-й дворянин Сер,
Мене питайте. Вже кінець усьому,
Лишилось в Тауер його відвести.

2-й дворянин Ви там були?
1-й дворянин Атож.
2-й дворянин Скажіть, будь ласка,
Як там і чим закінчилось.
1-й дворянин Про те
Неважко здогадатися й самому.
2-й дворянин Засуджено?
1-й дворянин І винесено вирок.
2-й дворянин Шкода мені його.
1-й дворянин Чи вам одному?
2-й дворянин То розкажіть — прошу вас — все докладно.
1-й дворянин Гаразд, в кількох словах. Достойний герцог
Усі обвинувачення відкинув,
Боронячись різким правдивим словом.
Та королівський адвокат покликавсь
На докази, на свідчення й зізнання
Кількох осіб; тож герцог зажадав
Побачити людей тих viva voce *.
І проти нього виступили в свідках
Джон Кар, його сповідник; секретар,
Сер Гілберт Пек, опісля — управитель
І — корінь зла, той чорт у рясі — Гопкінс,
Від кого все й пішло.
2-й дворянин Це той чернець,
Що герцога пророцтвами морочив?
1-й дворянин Той самий. Отоді на нього впали
Такі тяжкі оскарження, що їх
Він радо скинув би, та сил забракло.
На цій підставі герцога й було
Обвинувачено в державній зраді.
Він мудро захищався, та словами,
Крім співчуття, нічого не добився.
2-й дворянин А під кінець тримався як?
1-й дворянин. Коли
Востаннє Бекінгем підвівся з місця —

Почути вирок, передвістя смерті,-
Затрясся весь, чоло зросилось потом,
Щось закричав у люті і нестямі,
Та став собою знов і до кінця
Був стриманий, як личить те вельможі.
2-й дворянин Не думаю, що він боїться смерті.
1-й дворянин Боятись не боїться: що він — жінка?
Жіночих рис у нього не було.
Хіба сумує трохи.
2-й дворянин Певна річ,
Не обійшлося тут без кардинала.
* На очній ставці (латин.).
1-й дворянин Що, судячи з усього, так і є.
Дивіться: спершу в Тауер саджають
Намісника ірландського, Кдлдара,
Тоді й Серрея з поспіхом великим
Спроваджують в Ірландію, щоб він
Не міг отут постояти за тестя.
2-й дворянин Інтрига це, та надто вже підступна.
1-й дворянин Граф, безумовно, зажадає помсти,
Коли повернеться. Не я один —
Усі помітили: хто тільки в ласці
його величності, для того вмить
Наш кардинал знаходить пильні справи
Чимдалі від столиці.
2-й дворянин Це ж йому
Простолюд у ненависті сліпій
Бажає упокоїтись навіки
І водночас всім серцем і душею
Він Бекінгема любить: називає
Прещедрим благодійником його,
Взірцем шляхетності...
1-й дворянин Дивіться, лорде,-
Ось він іде, той лицар безталанний,
Про кого ви говорите.

Входить Бекінгем. Його ведуть на страту: обабіч вартові з алебардами, ще один позаду нього з сокирою, націленою в спину. Далі сер Томас Лавел, сер Ніклас Вокс, сер Вільям Сандз, простий люд.

2-й дворянин Ходімо
Послухаймо, що каже.

Бекінгем Люди добрі!
Тих, хто прийшов сюди з жалю до мене,
Прошу — прийміть моє останнє слово,
І розійдімося навіки. Нині
Мене назвали зрадником, і мушу
Померти з цим тавром. Та свідок бог:
Душа у мене чиста; хай вона,
Коли я зрадник, відлетить до пекла
В ту ж мить, як упаде сокира. Суддів
Я не виню: смерть — справедлива кара
За гріх, мені приписаний. Про тих,
Хто приписав його, сказати важко:
"Це — християни!" Все ж, які не є,
Прощаю їх від серця. Хай, однак,
Бояться задля слави зло творити
І, множачи гріхи, іти по трупах
Великих світу цього, бо тоді
Моя невинна кров їм віділлється!
Не жити вже мені на цій землі,
Та короля просити я не буду,
Хоч милосердя в нього більш, ніж в мене
Гріхів, укупі взятих. Друзі, браття!
Вас небагато — тих, котрі колись
Мене любили й зважились сьогодні
За мною плакати; розлука з вами —
Ось мій єдиний біль і смерть моя.
Ходіть зо мною, будьте при мені,
Як добрі ангели; коли ж це лезо
Розлучить нас — із ваших молитов
Хай спалахне один вогонь жертовний

І душу віднесе мою до неба.
Ведіть із богом.
Лавел Хочу я просити
Вас, ваша світлосте,— простіть ласкаво,
Коли ви жаль який супроти мене
Таїли в серці.
Бекінгем Я, мій лорде Лавел,
Прощаю вам так легко, як, надіюсь,
Мені простять; прощаю всім і все:
Хоч скільки й хто мені завдав образ,
Я не лічив їх, то й не пам'ятаю,-
Моя могила не умістить злоби.
його ж величності ви передайте
Уклін глибокий та скажіть іще,
Коли про Бекінгема він згадає,
Що стріли ви мене на півдорозі
До божої оселі; ну, а я
Молитимусь за нього, доки зможу.
Хай бог пошле йому премногі літа!
Хай править він з любов'ю і в любові!
А прийде час — хай пам'ятником стануть
Він — доброті, і доброта — йому!
Лавел Я вашу світлість відведу на пристань,
Відкіль сер Ніклас Вокс вас попровадить
Аж до кінця.
Вокс Ідіть, готуйте барку,
Бо герцог скоро буде. І глядіть,
Щоб все було обставлено, як личить
Такій особі славній та вельможній.
Бекінгем Облиште це, сер Нікласе. Сьогодні
Всі почесті здаватимуться глумом.
Я досі звався лордом-конетаблем
І лордом Бекінгемом, а тепер?
Тепер я Бун, лиш бідний Едвард Бун,
Однак багатший від моїх убивць,

Бо знаю правду. Кров моя тавром
На них залишиться й пектиме, доки
Самі не заволають: "Правди! Правди!"
Ще Генрі Бекінгем, мій славний батько,
Що перший проти Річарда-тирана
Підвів чоло, якось у хвилю скрути
Слузі, на ймення Баністер, довірився
І, зраджений тим злиднем, без суда
Пропав навік — хай з богом спочиває!
Жалкуючи за батьком, Генріх Сьомий
Великодушно зволив поновити
Мене в правах моїх, і відродилось,
Засяло знов іменння Бекінгемів!
І ось його нащадок, Генріх Восьмий,
Ім'я, і честь мою, й саме життя
Одним ударом змів з лиця землі!
Мене судили і судили чесно —
У цьому я щасливіший за батька,
А в іншому недоля в нас одна:
Обох згубили щонайближчі слуги,
Так чорно нам востаннє прислужившись!
Ми всі в руках господніх, та одне
Я, смертник, вам скажу напевно: бійтесь
Своїм найближчим душу відкривати,
Бо ті, кому довіритесь занадто,
У скруті щезнуть, як вода, безслідно,
А з'являться — щоб вас лиш потопити.
Молітеся за мене, люди добрі!
Я ж покидаю вас і це життя,
Таке важке і довге. Прощавайте!
А трапиться коли посумувати —
Згадайте мій талан. Я все сказав.
Прости мене, о господи!
Бекінгем з ескортом виходить.
1-й дворянин Від цього

Аж серце крається! Боюсь, мілорде,
Що надто страшно люди проклянуть
Призвідців цеї смерті.
2-й дворянин Так, якщо
Не винен герцог — лиха не минути.
Та є гадки, що жде нас інше лихо.
Чи й не страшніше.
1-й дворянин Хай нас бог боронить!
І що б то мало бути? Я, мілорде,
Умію зберігати таємниці.
2-й дворянин Ця таємниця вельми небезпечна,
На неї треба доброго замка.
1-й дворянин Довіртесь,— я не надто балакучий.
2-й дворянин Я буду щирий, сер,— тож будьте й ви.
Подейкують про розвід короля
І королеви. Чули?
1-й дворянин Я це чув,
Але не вірю. Бо король відразу,
Лише довідався, віддав наказ
Покласти край пліткам, а язики,
Що розпускають їх, прикоротити.
2-й дворянин Однак ця плітка, все ж, здається, правда,
Бо поголос росте — й дедалі дужче:
Всі певні, що король на розвід піде.
Хтось — може, кардинал, а чи один
З прибічників його — доніс державцю
Якусь дрібну провину королеви,
Щоб спекатись її. Для того, певне,
І кардинал Кампеюс завітав.
1-й дворянин Це, звісно, Вулсі. І мета відома:
Помститися іспанцеві за те,
Що не йому дісталося Толедське
Єпископство, якого добивавсь.
2-й дворянин Гадаю, ви попали в ціль. Однак
Хіба це не жорстоко, щоб дочка

Страждала через батька? Кардинал
Свого доб'ється, а її погубить.
1-й дворянин Біда, та й годі. Зрештою, не тут
Про це балакати. Знайдімо місце
Безпечніше для нашої розмови.
Виходять.
СЦЕНА 2
Передня зала палацу.
Входить лорд-камергер, читаючи листа.
Лорд-камергер "Мілорде, я поклав усі сили на те, щоб коней, по які ваша світлість посилали, було відібрано, об'їжджено і споряджено. Усі молоді ft гарні і породи у нас на півночі якнайкращої. Та коли вже коні були готові рушати в Лондон, слуга лорда кардинала, за наказом його й повноваженням, забрав їх у мене, бо, мовляв, "панові його послужити належить поперед усякого підданого, ба навіть самого короля". Це й закрило нам рота, сер".
Боюсь, до того йдеться. Що там коні!
Цей матиме усе, чого захоче!
Входять герцоги Иорфолк і Сеффолк.
Норфолк Вітаю, лорде-камергере.
Лорд-камергер Добридень, ваші світлості, обом.
Сеффолк Чим зайнятий король?
Лорд-камергер Він сам-один,
В полоні дум тривожних.
Норфолк А причина?
Лорд-камергер Гадаю, власний шлюб із братовою,
Що зачепив сумління.
Сеффолк Ні — сумління,
Що зачепилось за чужу спідницю.
Норфолк Отож! А все те кардинал накоїв,
його величність кардинал! Усім,
Немов синок Фортуни, заправляє,
Не дивлячись, наосліп! Та король
Складе іще ціну йому.
Сеффолк Дай боже —

Бо тільки так собі ціну пізнає!
Норфолк Який він святобливий у ділах!
А що вже ревний! Тільки-но зірвав
Угоду із небожем королеви,
А вже укрався в душу короля,
Вже сіє там підозри, страх і сумнів,
Докори совісті з причини шлюбу;
Ще й ліки радить від усіх гризот —
Розрив, розлучення! І це з тією,
Що двадцять років перлом осяйним
Блищить на грудях короля; з тією,
Що мужа любить вищою любов'ю,
Як ангел — чисті душі! Таж вона,
Прийнявши навіть цей удар останній,
Благословитиме державця! Чим,
Скажіть на ласку, не свята порада?
Лорд-камергер Крий боже від таких порад! А чутка
Правдива ця, бо на вустах в усіх,
І кожне серце щире через неї
Слізьми вмивається; хто сміливіший,
Той добачає й головну мету —
Сестру французького монарха. Небо
Колись відкриє очі королю,
Що довго спали, на цього зухвальця.
Сеффолк І скине з нас ярмо отця святого.
Норфолк За звільнення з ярма
Молитись треба серцем і душею,-
Інакше цей владика нас, панів,
Пахолками поробить: перед ним
Усі відзнаки гамузом лежать —
Відмірює, як хоче!
Сеффолк Щодо мене,
Я не люблю його, та й не боюся —
За принципом: ким був до нього, тим
І буду, з ласки короля; а всі

Його прокльони чи благословення —
Для мене звук порожній. Кардинала
Я знав і знаю. А чваньком він став
Із волі папи; папа ж хай і судить.
Норфолк Ходім до короля — у справі ніби —
І відвернім його від цих думок,
Що ятрять душу. Ви, мілорде, з нами?
Лорд-камергер На жаль, король послав мене десь-інде.
Та й хвиля, як побачите, неслушна.,-
Здорові будьте!
Норфолк Дякуєм, мілорде!
Лорд-камергер виходить.
Король, відхиливши завісу, сидить, заглиблений у читання.
Сеффолк Який сумний! Страждає він, це видно.
Генріх Хто там?
Норфолк О боже, тільки б не гнівивсь!
Генріх Хто там, питаю? Як посміли ви
Порушити мій спокій? Хто я вам?
Норфолк Король ласкавий, що дарує кожну
Провину незловмисну: ми прийшли
Не просто так, але в державній справі
За присудом ясновельможним.
Генріх Геть!
Я вас навчу, коли приходять в справах!
Не знаєте годин для діл мирських?
Входять Вулсі та Кампеюс з повноваженнями.
Хто там? Мій добрий кардинал? О Вулсі,
Бальзам на рани совісті моєї,
Ти — незамінний лік для королів!
(До Кампеюса)
Вітаю вас, високовчений отче;
До ваших послуг— наше королівство
І ми у нім.
(До Вулсі)
Подбайте, щоб слова ці

На вітер не пішли.
Вулсі Та що ви, сер!
Хотів би я, щоб ви нам уділили
Годинку для приватної розмови...
Генріх
(до Норфолка і Сеффолка)
Ми зайняті.
Норфолк
(убік до Сеффолка)
Святеннику цьому
Бракує гордості.
Сеффолк
(убік до Норфолка)
Та що й казати!
Хоч я й не побивався б так за місцем,
Якого він досяг. Одначе, мусить
Прийти цьому кінець.
Норфолк Як ні — тоді я
Рискну на герць із ним.
Сеффолк А я — на другий,
Виходять,
Вулсі Величність ваша мудрості зразком
Всіх принців перевершили, віддавшись
У сумнівах своїх на розсуд церкви.
Хто зараз дорікне вам? Чи огудить?
Всі родичі й улюбленці її —
Іспанці — мусять визнати відверто,
Що суд цей справедливий і високий,
Бо кожен клірик — цебто вчений клірик —
В країнах християнських має право
На вільний голос. Рим, колиска суддів,
Прохання ваше вволивши, прислав
Одного речником усіх: іще раз
Представлю вам — учений богослов
І муж достойний, кардинал Кампеюс.

Генріх А я іще раз в нас його вітаю,
Стискаючи в обіймах, вельми вдячний
Конклавові святому за любов
І посланця, якого я хотів.
Кампеюс Та хто ж величність вашу не полюбить
За благородство славне! Доручаю
Цю грамоту, якою Рим поклав
Мені — у парі з вами, кардинале —
Цій справі дати безсторонній присуд.
Генріх Достойна пара! Слід її величність
Негайно повідомити про все.
Де Гардінер?
Вулсі Я знаю — королеві,
Якій ви щиро віддані всім серцем,
Ви не відмовите в законнім праві,
їй поперед усіх жінок належнім,
Собі узяти вчених оборонців.
Генріх Вона їх матиме і то найкращих!
А з них найкращому я сам віддячу.
Гріх діяти інакше. Кардинале,
Пришли мені секретаря нового,-
Він ніби путній хлопець.
Вулсі виходить і повертається з Г а р д і н є р о м.
Вулсі
(вбік до Гардінера)
Дайте руку,-
Ну, зичу успіху! Віднині ви —
Послуга короля.
Гардінер
(убік до Ву асі)
Та будь-коли
До послуг вашого преосвященства,
Чия рука знесла мене високо.
Генріх Є Гардінер? Ходи сюди!
Походжаючи, щось тому шепоче.

Кампеюс Мілорде Йорку, чи не цю посаду
Займав раніше певний доктор Пейс?
Вулсі Займав.
Кампеюс Учений, кажуть, був?
Вулсі Учений.
Кампеюс Так-от, по щирості: йде поговір
Про вас-таки, мілорде.
Вулсі Як, про мене?!
Кампеюс Ви, кажуть прямо, заздрили йому
І, боячись, щоб він, бува, не виріс —
Бо вельми був достойний чоловік,-
Тримали Пейса осторонь від двору;
Той з горя збожеволів і помер.
Вулсі Що ж, мир його душі на небесі!
Там милосердя досить; а живим
Шепотунам і тут знайдеться кара.
Той дурнем був, бо над усе цінив
Свої чесноти; цей — мені покірний;
Я іншого не підпущу так близько.
Ми, брате, не для того живемо,
Щоб невідь-ким собі в'язати руки.
Генріх Перекажи все ґречно королеві.
Гардінер виходить.
Гадаю, найзручніший для гостей
Учених — монастир домініканців,
Де й стрінетесь у цій поважній справі.
Займися ним, мій Вулсі. О мілорде!
Котрий би чоловік у повні сил
Не плакав, розлучаючись з такою
Дружиною. Одначе совість, совість —
Тендітна штука! — змушує до того...
Виходять.
СЦЕНА 3
Приймальня в покоях королеви.
Входять Анна Болейн і літня дама.

Анна Не те, усе не те: мій біль болючий,-
Що стільки літ король прожив із нею,
І що вона... Це ж доброта сама!
Чи хто коли обмовився про неї
Недобрим словом? Та, їй-бо, вона
В житті не знала кривди! Стільки раз
Щоб круг за кругом сонце зустрічати
На троні, серед величі й пишноти
(Як солодко спізнати все те вперше,
А втратити стократ гіркіші),— і раптом
Тепер почути "геть!"? Це жаль такий,
Що й нелюда пройняв би!
Дама Найчерствіші
Серця розм'якли, плачучи.
Анна О боже!
Повік не знати б величі отої!
Вона минуща, правда, та коли
Розлучниця-фортуна відбирає
її у тебе — це таке болюче,
Немов хто душу з тіла вирива!
Дама Гай-гай, сердешна,— знов чужа між нас...
Анна Тим більше співчуття знайти повинна,
Воістину, клянуся, краще жити
Між простолюддя скромно та щасливо,
Ніж величатись у парчевім горі
Та золотій печалі.
Дама Наше щастя —
Найліпший наш здобуток...
Анна Я нізащо —
На честь свою, на цноту присягаю —
Не стала б королевою!
Дама Я б стала,
І то не з біса залюбки: для цього
І цноти не шкода! Та й ви також,-
Попри усе дволичне красномовство.

Ви жінка не лише красою плоті,
А й серцем теж: одвіку серце жінки
Розкошів прагло, величі і влади —
Тих, скажем прямо, вищих благ, дарів,
Що їх, хоч як маніжтеся, а прийме
Шеврова совість ваша,— тільки звольте
Ледь розтягти її.
Анна Клянуся ж вам...
Дама Ні, справді,— не пішла б у королеви?
Анна За всі скарби!
Дама Як дивно... Я, стара,
За гріш би віддалась, щоб свій портрет
Побачити на ньому... Ну, а що
Сказали б ви про титул герцогині?
Тягар цей вам під силу?
Анна Ні, мабуть.
Дама Слабка ж у вас закваска! Скиньмо трохи...
Скажімо, юний граф судився вам;
Та я йому не заздрю, бо коли
й від цеї ноші рожевіють личка
І гнеться поперек, то сина він
І поготів не вдержить!
Анна Що за мова!
Ні, в королеви я за цілий світ,
Клянуся, не пішла б!
Дама Коли по правді,
То за маленьку Англію пішли б;
А я готова й за Карнарвоншир,
Аби він королівством звавсь. Диви,
Хто йде до нас!
Входить лорд-камергер.
Лорд-камергер Вітаю вас, міледі.
Що мав би я віддати за секрет
Розмови вашої?
Анна Нічого, лорде,-

Не варт і торгу він. Ми тут журились
Нещастям пані нашої.
Лорд-камергер Що вельми
Благопристойне діло, до лиця
Добродійкам. Здається, є надія,
Що все владнається.
Анна Допоможи,
О господи, амінь!
Лорд-камергер Яке ви добре
І ніжне сотворіння! А з такими
Благословення неба завжди поручі
Як свідчення того, прекрасна леді,
Що щирий я і що чесноти ваші
Високо поціновані,— прийміть
Вітання від самого короля:
Він має намір вшанувати вас
Не будь-чим — титулом маркізи Пембрук.
А на додачу — тисячею фунтів
Щорічного прибутку.
Анна Я не знаю,
Яку й подяку скласти: все, що можу —
Все те ніщо, ні — менше... Малосилі
Всі молитви, всі добрі побажання —
Не більш, як красномовство... А проте
Вони — єдине, чим я відповім.
Мілорде, передайте королю,
Благаю вас, оті слова подяки
І вірності, що їх його служебка,
Зачервонівшись, мовити не в силах.
Я ж помолюсь за нього.
Лорд-камергер Будьте певні,
Я докладу зусиль, щоб утвердити
Прекрасну думку короля про вас.
(Убік)
її я наскрізь бачу: тут такий

Сплав гордощів і вроди, що король
Не міг не знадитись. А може,— хто зна? —
Ця сама леді подарує нам
Алмаз, який весь острів осіяє? —
Іду, скажу, що розмовляв із вами.
Анна Мій вам уклін.
Лорд-камергер виходить.
Дама Ось на тобі! Чи ба!
Шістнадцять битих літ я при дворі
Вижебрую хоч бідних кілька фунтів,
Та все не на порі: то "ще зарано",
То "вже запізно" чую. Ви ж — о доле! —
Новенька тут, а (тьфу-тьфу-тьфу на це
Шалене щастя!) й рота не розкрили,
Як він уже повніський!
Анна Дивне все те...
Дамо Ну, а на смак? Гірке? Ручуся — ні.
Була колись така (це давня казка):
Царицею назватись не хотіла
За весь родючий мул в Єгипті... Чули?
Анна Ну, не жартуйте.
Дама Я на ваш рахунок
Могла б іще не так пожартувати.
Маркіза Пембрук! З тисячею фунтів
Що божий рік! І все — за добру душу!
Ніяких зобов'язань! За цією
Ще тисячі і тисячі підуть:
Шлейф почестей-бо довший від спідниці!
Тепер я певна — титул герцогині
Ви вдержите. А правда, що зміцніли?
Анна Добродійко, своїм речам химерним
Самі і смійтесь, а мене лишіть!
Якби це мало мій підняти дух —>
Волію бездиханність! Страх і здумать,
Що далі буде... Королеві тяжко,

А ми про це, засидівшись, забули.
Одне благаю — не кажіть того їй,
Що чули тут.
Дама Як ви могли таке
Подумати про мене!
Виходять.
СЦЕНА 4
Зала в монастирі чорних домініканців.
Сурми, фанфари.
Входять двоє жезлоносців з короткими срібними берлами та двоє писарів в одежі докторів наук; за ними — архієпископ Кентерберійський; потім єпископи Лінкольнський, Ілійський, Рочестерський та Сент-Асафський і на невеликій відстані — в є л ь м о — ж а. що несе гаман з великою печаттю та кардинальську шапочку; за ним —
двоє священиків, кожен зі срібним розп'яттям; далі — церемоній-мейстер, простоволосий, у супроводі судового пристава, який несе срібну булаву; потім двоє вельмож із високими срібними стовпцями; за ними, пліч-о-пліч, обидва кардинали' та двоє дворян — один з мечем, другий зі скіпетром.
Король займає місце під балдахіном; у нього в ногах, як судді,— кардина-
ли. Королева сідає віддалік. Усі єпископи розсідаються обабіч кардиналів,
як на консисторії; нижче — писарі. Справа та зліва від єпископів — дворя-
ни. Решта придворних стають на відведені їм у залі місця.
Вулсі Перед читанням віpчої із Риму
Хай тиші зажадають.
Генріх А навіщо?
її вже раз прочитано прилюдно
І повноважність визнано всіма,-
Шкода часу.
Вулсі Хай буде так. Ну, далі.
Писар Кажи: "Генріху, королю англійський, стань пе-

ред судом!"
Покликач Генріху, королю англійський, стань перед судом!
Генріх Я тут.
Писар Кажи: "Катаріно, королево англійська, стань
перед судом!"
Покликач Катаріно, королево англійська, стань перед су-
дом!
Королева мовчки підводиться з крісла, минаючи суддів, підходить до короля і,
впавши перед ним на коліна, починає говорити.
Катаріна Сер, прошу вас, вчиніте правосуддя
І згляньтеся на мене: перед вами
Нещасна жінка, бідна чужениця,
Бо родом я не з ваших володінь.
Небезсторонні судді — і навряд
Чи тут мене судитимуть, як друга.
Ой леле, сер,— у чім я завинила?
Чим прогнівила вас, аж через суд
Ви змушені від мене відцуратись,
Позбавивши прихильності своєї?
Бог свідок — я дружиною була
Сумирною і вірною, в усьому
Корилась волі вашій, боячись
В неласку впасти; як раба, читала
З обличчя вашого — радіть мені
Чи плакати. Коли хоч раз єдиний
Перечила я вашому бажанню
А чи бажала не того, що ви?
Кого із ваших друзів не любила —
Не прагнула любити, хоч і знала,
Що дехто — ворог мій? Кого з моїх,
Якщо вони на гнів ваш заслужили,
Любила й далі? Ні, таким відразу
Було відмовлено в посаді. Сер,
Я двадцять літ жона вам і під серцем

Носила не одне дитятко ваше:
Якщо ви годні довести мені
Бодай одну за весь цей час провину
Супроти честі чи обітниць шлюбних,
Обов'язку мойого, чи любові,
Чи вашої священної особи,
То, ради бога, проженіть мене,
І хай зневага чорна скрізь для мене
Позачиняє двері, тим самим
Суд найсуворіший вчинивши. Сер,
Король, ваш батько, славився умом
Тверезим та розсудливим, в чім рівних
Собі не мав; також про Фердїнанда,
• Вітця мого, казали, що такого
Розумного правителя не знала
Іспанія давно.І безперечно,
Що й мудре віче скликали вони
З усіх держав, де справу цю як слід
Розважили і визнали законним
Мій шлюб із вами. Сер, заждіть ласкаво,
Щоб я могла поради запитати
В іспанських друзів; ну, а ні... На бога,-
Робіть тоді, як знаєте!
Вулсї Зверніться
До будь-кого з оцих святих отців:
Усе то люди надзвичайних знань
І чистоти душевної,— цвіт краю
Зібрався тут, щоб вас обороняти.
А зволікання ваші — це безглуздя.
Все робиться заради вас самих,
Для вашого ж спокою і для того,
Щоб уляглись тривоги короля.
Кампеюс Його преосвященство каже правду.
Отож не зволікати треба, пані,
А дати змогу іншій стороні

Обгрунтувати позов.
Катаріна Кардинале,
До вас звертаюсь.
Вулсі Слухаю, міледі.
Катаріна Сер, я близька плачу, та пам'ятаю,
Що я ще королева (радше, здавна
Себе вважала нею) — що принаймні
Я — донька короля; і сльози ці
Я в іскри оберну вогняні!
Вулсі Згода;
Лиш будьте терпеливі.
Катаріна Після вас,-
Як ви впокоритесь! Та ні,— я перша,
Щоб бога не прогнівати. У мене
Є всі підстави думати, що ви —
Мій ворог; через те я протестую:
Ви — не суддя мені! Хто ж, як не ви,
Між мною й королем огонь роздмухав?
Нехай його господні сльози згасять!
Повторюю: я — проти, цілим серцем;
Я не бажаю мати за суддю
Того — кажу іще раз,— хто мені
Найзліший ворог і, гадаю, правді
Також не друг!
Вулсі Я впевнений, що це
Не ви говорите: ні, це не ви —
Прообраз милосердя і взірець
Поступливої, лагідної вдачі
Та мудрості, незвичної для жінки!
Ви кривдите мене, міледі: я
Не маю зла на вас: я перед вами,
Як перед будь-ким, чистий. Що ж до того,
Що я зробив уже чи ще зроблю,-
На це мене уповноважив Рим,
Вся римська консисторія. А те,

Що я "вогонь роздмухав", це неправда.
Король-бо тут, між нас; коли б він знав,
Що вчинку власного зрікаюсь я,
О, як би він зганьбив мене — й по праву —
За цю брехню! Не менш, ніж ви — за правду.
Він знає — вільний я від звинувачень,
Та не від кривдних ваших підозрінь.
Отож у нім я бачу й лік собі;
А яік один тут — визволити вас
Від цих думок. І, перш ніж їх величність
До слова дійде, прошу вас, міледі,-
Існову зважте все, що ви сказали,
І більше не кажіть.
Катаріна Ох, лорде, лорде!
Я проста жінка й надто вже слабка,
Щоб встояти перед таким лукавством!
Ви на словах покірні та сумирні,
І сан свій повиваєте у шати
Покори та смирення,— серце ж ваше
Кипить від злоби, чванства та пихи.
Ви, з ласки долі й короля, найнижчі
Щаблі переступили без труда
И тепер будь-що пнетесь туди, де влада
Намісником, драбантом вашим стане
І буде вам, як служка, догоджати!
Ви дбаєте за власний гонор більше,
Ніж за своє покликання високе.
Повторюю — мені ви не суддя!
Отут, при всіх, звертаюся до папи:
Я розповім їх святості про все,-
Хай судить він!
(Кланяється королю, наміряючись іти геть)
Кампеюс Уперта ж королева!
Перечить суддям, в чомусь винуватить,
Зневажує права їх... Кепська справа!

Вона іде таки!
Генріх Поклич іще раз!
Покликач Катаріно, королево англійська, стань перед судом!
Церемонійм. Верніться, леді,— кличуть...
Катаріна Вам-бо що?!
Ідіть, куди ішли. Покличуть вас —
Вертайтеся! О боже, сил немає,
Вони мене замучили! Ідіть,
Ідіть собі: я тут не хочу бути
Ані хвилинки й більше не прийду
На жоден їхній суд!
Королева з почтом виходить.
Генріх Як знаєш, Кет...
Коли хто-небудь скаже, що у нього
Дружина краща, ніж моя,— не вірте,
Лукавить він. Ні, ти єдина, Кет,-
Якби чесноти рідкісні твої —
І доброта, і лагідність святої,
Турботливість дружини, що в покорі
Повелівати вміє, і постава,
Велична й шаноблива водночас,-
Коли б усі вони заговорили,
Сказали б — ти єдина, королева
Над королевами! її шляхетність
Правдива, бо в крові; і саме так —
Шляхетно — повелась вона зі мною.
Вулсі Величносте, я вас прошу покірно,
Щоб ви уголос зволили сказати
Отут, при всіх — тому що, де мене
Окрадено і зв'язано, там мушу
Звільнитися від пут, хоча від цього
Не зразу і не зовсім легше стане,-
Чи я коли заводив мову з вами
Про справу цю? Чи сумнів заронив

Якийсь, що міг вас навести на неї?
Чи, опріч дяки богу за таку
Чудову королеву, хоч слівце
Зронив коли найменше, що б могло
Покривдити її чи ущемити
її становище?
Генріх Ні, кардинале,
Ви в тім не винні, і, під словом честі,
Я вас звільняю від оскаржень. Зайве
Учити вас, що не один вам ворог:
Чому, і сам не знає, а проте,
Мов пес надвірний, гавкає до спілки;
Такий хтось і підбурив королеву.
Ні, ви не винні. Хочете, то я
Ще більше виправдаю вас: ви завжди
Воліли не чіпати цеї справи,
Залишити в спокої, а бувало,
І слухать не хотіли, як про те
Заходила розмова,— слово честі.
Це все, що я скажу про кардинала,
йому на виправдання. Ну, а що ж
Мене до цеї справи спонукало?
Я зажадаю вашої уваги:
Послухайте. Ось як воно було:
Моє сумління вперше защеміло
Від слів єпископа Байонни: той,
Послом французьким будучи, приїхав
До нас, аби домовитись про шлюб
Між орлеанським герцогом і Мері,
Дочкою нашою. В кінці розмов,
Коли до рішення дійшлося, він —
Єпископ тобто — попросив відстрочки,
Щоб королю своєму сповістити
Про спірний факт законності дочки,
Народженої в шлюбі з удовою

Артура, брата нашого. Слова ці
Моє сумління збурили до дна,
Прошили наскрізь, аж у грудях щось
Завирувало сильно; цілий гурт
Думок неясних напосів на мене
З цією осторогою француза.
Насамперед подумалось мені,
Що я стягнув на себе гнів небес,
Оскільки з волі їхньої природа
Мою дружину наділила лоном,
Що, хлопчика виношуючи, здатне
йому снаги вдихнути до життя
Не більше, ніж покійнику могила.
Бо ж річ відома, що сини її
Вмирали — як не в матерньому лоні,
То з першим подихом на цьому світі.
І друга думка: так уже мені
Судилося, що королівство, гідне
Найкращого у світі спадкоємця,
Не ощасливлю жодним. Отже, я,
Не маючи потомства, сам по собі
Несу загрозу власним володінням,
І думка ця ятрила душу болем.
Тоді ж я, скіпка у бурхливім морі
Свого сумління, берега прибився
Спасенного — де й ми ото зібрались;
Збагнув я тобто, що сердечну скруху,
Болючу й досі, вигоять мені
Святі отці та доктори наук.
З вас, лорде Лінкольне, почну. Чи ви
Ще не забули, як я побивався,
Звернувшися до вас?
Єпископ Ні, не забув,
Мій пане.
Генріх Я сказав — доволі. Прошу —

Згадайте, що ви радили і як.
Єпископ Гаразд, величносте. Питання це
Настільки приголомшило мене
(Я осягнув усю його важливість
І небезпечність наслідків), що я
Дав раду надто смілу й, завагавшись,
Наполягав, щоб ви обрали шлях,
Яким йдете і нині.
Генріх Я звернувсь
Тоді до вас, мілорде Кентербері,
Й одержав дозвіл позов цей подати.
Я не минув нікого з тут присутніх,
На що є підписи й печаті ваші.
Провадьмо ж справу — квапить-бо мене
Не особиста нехіть до дружини,
А тільки скруха, що шипом колючим
Застрягла в серці. Доведіть отут
Законність шлюбу нашого, і я
Клянусь життям та честю короля,
Що Катаріна, королева наша,
До скопу днів миліша буде нам
За першу в світі писану красуню!
Кампеюс Величносте, оскільки перед нами
Нема дружини вашої, належить
Відкласти суд на потім; в міжчасі
Будь-що переконати королеву,
Що їй не слід вдаватися до папи
З обіцяною скаргою.
Встають, щоб іти.
Генріх
(убік)
Е, бачу,
Панове кардинали, я для вас
За іграшку! Ненавиджу ці примхи,
Цю тяганину й бездіяльність Риму!

Де любий мій, учений мій слуга?
О, Кранмере, вертайся! А з тобою
Повернеться до мене мир і спокій.
Суд відкладається. Ідіть усі.
Виходять у тому ж порядку, як і заходили.

ДІЯ ТРЕТЯ

СЦЕНА 1

Лондон. Покої королеви.
Входить королева зі служницями, начебто по роботу.
Катаріна Візьми-но лютню, кинь роботу. Співом
Розвій мої жалі, якщо зумієш.
ПІСНЯ
Як Орфей заводив спів,
Ліс і гори з-під снігів
Кланялись йому до ніг.
Все довкіл росло, цвіло,
Мовби зливи і тепло
Розтопили лід і сніг.
Мовкло все під ті пісні,
Навіть хвилі навісні
Похиляли чола злі.
Ніжна музика приспить
Те, що серденьку болить,
Згинуть всі твої жалі.
Входить вельможа.
Катаріна Це що таке?
Вельможа Не гнівайтеся, ваша
Величносте,— обидва кардинали
Чекають там.
Катаріна Прийшли поговорити?
Вельможа Достоту так веліли передати.
Катаріна Просіть їх світлості зайти сюди.
Вельможа виходить.
Чого їм треба від слабкої жінки,

Нещасної, в опалі? Цей візит
Мені не до вподоби. Хоч, мабуть,
Вони — порядні люди, діло їхнє
Угодне богу. Правда, не клобук
Монахом робить.
Входять обидва кардинали — Вулсі
та К а м п є ю с.
Вулсі Мир оселі вашій.
Катаріна Святі отці застали тут мене
За хатньою роботою: своїм
Обов'язкам я вірна до кінця.
Чим маю вам служити, превелебні?
Вулсі Якби вельможна пані захотіла
Прийняти наодинці нас, то ми
Усе докладно пояснили б.
Катаріна Ні,-
Тут говоріть. Не знаю за собою
Чогось такого, з чим ховатись мушу
По закутках. Дай, боже, змогу кожній
Сказати це, як я,— із чистим серцем!
Мені байдуже, лорди,— в цьому я
Щасливіша за інших,— хай собі
Хто хоче дивиться, що хоче каже,
Хай заздрять, обмовляють: я ж бо знаю,
Що чесно вік жила! Коли прийшли ви
Без хитрощів щось випитать у мене,
Питайте просто: правда щирих любить.
Вулсі Tanta est erga te mentis integritas,
Regina serenissima...*
Катаріна Е ні, мілорде,— тільки без латини!
Вже ж не таке ледащо я, щоб мови
Не вивчити, відколи тут живу!
Від слів незвичних ця незвична справа
1 зовсім підозрілою здається.
Тож по-англійськи мовте; а за правду,

Тут сказану, іще вам ці дівчата
Подякують, в ім'я їх господині,
Що стільки зла зазнала. Кардинале,
Який би гріх тяжкий не був, його
І по-англійськи можна відпустити.
* Така чистота помислів про тебе, Найясніша королево
(латин.).
Вулсі Шкода, що чесність вірного слуги
Обох ваших величностей зродила
Підозри там, де я чекав довір'я.
Міледі, не прийшли ми, щоб ім'я,
Яке усі вуста благословляють,
Оскаржувать, і не для того теж,
Щоб вам завдати зайвого жалю,-
Цього у вас доволі: ми прийшли
Почути думку вашу в тім питанні,
Що роз'єднало вас і короля,
І висловити щиро та правдиво,
Як люди чесні, наші міркування,
Корисні вашій справі.
Кампеюс Ясна пані,
Лорд йоркський — як шляхетний чоловік
Та ревний ваш слуга, і досі вірний,-
По доброті своїй пустив в непам'ять,
Що ви недавно так ото зганьбили
Його — й за що? за правду — її пропонує,
В знак перемир'я, послуги свої —
Чи словом, а чи ділом. Я — також.
Катаріна
(убік)
Щоб потім зрадити. Спасибі, лорди,
За вашу добру волю. На словах
Ви — чесні, дастьбі, будете й на ділі.
Але ж бо що в такій поважній справі
(Для мене — справі честі, як не більше —

Життя самого) маю відповісти
Так зопалу я, нерозумна, вам,
Таким статечним та високовченим,-
Ій-бо, не знаю. Пораючись тут
З дівчатами своїми, де ж би я
Таких гостей, таких розмов чекала?
Шановні, прошу вас— в ім'я тієї,
Ким досі я була,— бо серцем чую,
Що величі моїй кінець надходить,-
Дозвольте, я пораджуся спочатку.
Я ж тільки жінка — без надій, без друзів!
Вулсі Словами цими кривдите, міледі,
Любов його величності. У вас
Надій і друзів — безліч.
Катаріна В цім краю
З них мало користі. Невже, мілорди,
Ви думаєте, що якийсь англієць
Наважиться допомогти мені?
Чи — при найбільшій хіті бути чесним —
Відкрито дружбу визнати мою,
Усупереч бажанню короля,
Й підданим залишитись? Ні,— ті друзі,
Кому дано мій біль погамувати,
Моє довір'я виправдати,— ті
Живуть не тут, як і мої надії,
А ген, на батьківщині...
Кампеюс Краще б ви
Покинули журитись та вчинили,
Як я вам раджу.
Катаріна Як, мілорде?
Кампеюс Здатись
В усім на ласку короля: він добрий
І м'якосердий. Виграє від цього
І ваша честь, міледі, й ваша справа.
Бо вирок упаде, і ви в неславі

Поїдете.
Вулсі Послухайтесь його,
Він вам добра бажає.
Катаріна Він бажає
Того, що й ви — моєї згуби! Чи ж би
Так християни радили? Соромтесь!
Ще є над нами небо: там суддя
Такий, що й королям не підкупити!
Кампеюс Ви в гніві не за тих нас берете.
Катаріна Тим паче сором вам — святим отцям,
Хранителям всіх кардинальних цнот,
Як я вважала досі; та, боюся,
Ви кардинальні криєте гріхи
В серцях підступних. Схаменіться, лорди!
Оце-то ваша рада? Ваші ліки
Для жінки, що зневажено її,
Покинуто на глум? Не зичу вам
І половини тих поневірянь,
Бо маю більше серця; та затямте
Мої слова і стережіться, лорди,-
Дивіться, щоб тягар моїх нещасть
Не впав на вас!
Вулсі < Міледі, ви в нестямі;
Добро ви обертаєте у зло.
Катаріна А ви мене — в ніщо! Прокляття вам
І всім таким наставникам дволиким!
То ви б хотіли — маючи хоч дрібку
Жалю і справедливості, хоч дещо
Від слуг церковних, окрім риз,— щоб я
В біді своїй поклалася на того,
Кому я осоружна? Хто недавно
Мені відмовив ложа, а кохання —
Давним-давно? Мілорди, я стара,
Мені одне зосталося — покора.
Що може бути гіршого? А ви

Готуєте мені ті самі муки.
Кампеюс Вас більше мучать чорні думи ваші.
Катаріна Скажіть — та ні, сама скажу, коли
Нема в чесноти друзів: весь той час
Чи не була я вірною жоною,
На честь якої — це не марнослав'я —
Не впало досі й крихти підозрінь?
Чи я не віддавала королю
Всіх почуттів? Чи не любила палко,
Нарівні з богом, аж до марновірства?
Молитись забувала, щоб його
Бажання вдовольнити! І ото
Така віддяка? Це недобре, лорди.
Хай приведуть сюди жону, яка
За щастя має мужу догоджати,
І я до всіх її чеснот додам
Іще одну — велику терпеливість.
Вулсі Ми прагнемо добра, а ви, міледі,
Втікаєте від нього.
Катаріна Ні, мілорде,
Не зважусь я отак себе зганьбити —
Зректися титулу, з яким ваш пан
Мене навіки обвінчав. Лиш смерть
Розлучить гідність доньки короля
І гідність королеви.
Вулсі Прошу вас,
Катаріна Бодай би я ніколи не ступала
На землю цю, не бачила ніколи
Тих лестощів, що плодяться на ній!
У вас обличчя ангелів, та душі
Чиї — не знаю. Ох, нещасна я!
І що тепер зі мною буде?
(До служниць)
Горе,
Дівчатонька мої, де ваш талан?

Загублено в краю, де ні надій,
Ні співчуття, н. друзів, ні родини —
Заплакати за мною,— та й могила
Чи знайдеться... Неначе та лілея,
Колись полів цариця, похилю
Голівоньку і згину...
Вулсі От коли б ви
Повірили, що заміри в нас чесні,-
Вам легше стало б. Ну, чому, шановна,
За що вас маєм кривдити? Наш сан,
Сам дух священства цьому суперечний:
Для того ми, щоб вигоїти біль,
А не ятрити рани! Бога ради,
Подумайте, що робите і як
Ви можете нашкодити собі,-
Ба й зовсім відштовхнути короля
Поводженням таким! Та серце владці
За послух і пригорне, й поцілує,-
Воно це любить, а до впертих духом
Воно скипає люттю, наче буря.
Я знаю вашу душу незлобиву
І вдачу мирну, лагідну,— прийміть нас
Як миротворців, слуг своїх і друзів,
Кампеюс Що так і є, у цьому ви, міледі,
Невдовзі пересвідчитеся. Всі
Страхи жіночі вадять вашим цнотам.
Шляхетний дух — як ваш — такі підозри,
Мов гріш фальшивий, відкидає геть!
Король вас любить, тож глядіть — не втратьте
Його любові. Ну, а ми — якщо
Ви нам довірите цю справу — раді
Віддати вам до послуг все, що змога.
Катаріна Робіть, як ви вважаєте, й даруйте,
Коли я що сказала не як слід:
Жіночий розум мій — не рівня вашим,

Щоб я могла відповісти вам гідно.
А королю, благаю, передайте,
Що серце й молитви мої при нім,
Покіль життя ще при мені. Велебні,
Прохаю ради в вас; я все прийму.
Пішла у жебри та, котра не знала,
Не відала, що в землях Альбіону
Так дорого заправлять за корону!
Виходять.
СЦЕНА 2
Передня зала із покоях короля.
Входять герцоги Норфолк ! Сеффолк, граф Серрей та лорд"
камергер.
Норфолк Як почнете всі скаржитись гуртом,
Один за одним, дружно — кардинал
Не витримає натиску. Коли ж
Проґавите цю хвилю, то, боюся,
Слід сподіватись утисків нових
Крім тих, що вже відомі вам.
Серрей Я радий
З найменшої нагоди скористатись,
Аби лиш кардиналові номститись
За тестя-герцога.
Сеффолк Чи є хто з перів,
Ким він не згордував або принаймні
Байдужістю не вразив? Чи на комусь —
Крім себе, звісно,— бачив він печать
Шляхетності?
Лорд-камергер Усе це балачки.
Чого він заслужив у нас — я знаю,
Та дуже сумніваюсь, що йому,
Хоч мить і слушна, можна допекти.
Покіль у кардинала вільний доступ
До короля — не потикайтесь навіть
Щось затівати проти: це чаклун;

його язик магічну владу має
Над їх величністю.
Норфолк Це вже не страшно!
Розвіялися чари: наш король
Дізнався щось таке про кардинала,
Від чого мед казань його солодких
Навіки згірк! О, він тепер в неласці,
Причім довіку.
Серрей Сер, такі звістки
Я радо слухав би хоч щогодини!
Норфолк Ця — можете повірити — правдива.
Розкрито всю його подвійну гру
У справі про розлучення. Такого
Становища, в якому він тепер,
Бажаю тільки ворогові.
Серрей Як
Все викрилось?
Сеффолк Та дуже дивним чином.
Серрей Ну, як-бо, як,— скажіть!
Сеффолк Наплутав хтось,
І кардиналові листи до папи
Потрапили на очі королю.
А в них наш Вулсі намовляє папу
Не квапитись із дозволом на розвід,
Бо "...як я бачу;— пише він,— король
Пройнявся почуттям до однієї
Із фрейлін королеви, Анни Болейн".
Серрей Листи у короля?
Сеффолк Атож.
Серрей Чи буде
Від того користь нам?
Лорд-камергер Король збагнув,
Що Вулсі лиш за себе потерпає,
Пильнуючи свого шляху; та тут
Всі хитрощі його пішли на дно:

Приніс мікстуру хворому, як той
Уже помер: король-бо одружився
Із леді Болейн.
Серрей Як би я хотів
Цього одруження!
Сеффолк Щасти вам, лорде,
В бажаннях ваших, бо оце, вважай,
Здійснилося.
Серрей О радосте моя!
Будь їм обом супутницею в шлюбі!
Сеффолк Амінь! — кажу охоче.
Норфолк Всі так скажуть.
Сеффолк Вже є наказ її коронувати.
Та т-с-с! Це свіжа новина, і дехто
її не мусить знати. Що ж до леді,
То це — сама довершеність: удатна
І вродою, і розумом. Я певен,
Від неї прийде благо цій землі,
І вікопам'ятне.
Серреп Невже король
Листа отого Вулсі подарує?
Не приведи господь!
Норфолк Амінь!
Сеффолк Ні-ні,
Укус цей заболить відразу, щойно
Почує він дзижчання інших ос
У себе коло носа. Втік до Риму,
Не попрощавшись, кардинал Кампеюс
І справу про розлучення покинув
Напризволяще. Кажуть, він підручним
Був кардиналові в його інтригах.
Король, я певен, вигукнув: "Ага!"
Лорд-камергер Хай бог його напутить, щоб "ага!"
Звучало якомога голосніше!
Норфолк Коли ж, мілорде, прибуває Кранмер?

Сеффолк Уже прибув. Його переконання,
Що розвід неминучий, поділяє
І сам король, і майже всі відомі
Громади християнські. Певне, скоро
Публічно оголосять другий шлюб
І коронацію. А Катаріну
Тепер іменуватимуть "принцеса,
Вдова Артура".
Норфолк Він порядний хлопець,
Той Кранмер: справді, стільки сил і праці
Віддав цій справі!
Сеффолк Так, за що й дістане
Архієпископа.
Норфолк І я те чув.
Сеффолк Отож-бо. Кардинал!
Входить В у л с і з К р о м в є л є м.
Норфолк Та гляньте, гляньте,
Який пригнічений!
Вулсі Скажи, пакунок
Віддав його величності?
Кромвель Віддав,
В опочивальні, просто в руки.
Вулсі Він
Дивився, що там?
Кромвель При мені ж таки
Розкрив його й узявся до читання:
Читач уважно, пильно, вигляд мав
Украй серйозний. Потім попросив,
Щоб ви до полудня прийшли сюди.
Вулсі Він вже зібрався?
Кромвель Та, мабуть, уже.
Вулсі Залиш мене на час.
Кромвель виходить.
Ні, тільки герцогиня алансонська,
Сестра монарха Франції,— ось хто

йому жоною буде! Анна Болейн!
Ні, всякі Анни Болейн не для нього;
Самої вроди тут замало. Ні,
Нам Болейнів не треба! Чом той Рим
Мовчить так довго? Ха, маркіза Пембрук!
Норфолк Він невдоволений.
Сеффолк Можливо, чує,
Що гнів нагострює король на нього.
Серреп Якнайгостріше — боже, поможи!
Вулсі Щоб віконтеса, фрейліна — і пані
Над панею своєю! Королева
Над королевою! Чадить ця свічка;
Що ж, треба гніт обрізати, а там
Сама загасне. Знаю, знаю — дама
Достойна, доброчесна... Ну то й що?
Це ж лютеранка чорна! Нам не можна
Пускать її в обійми короля,
Що й без того занадто норовистий.
А тут ще знову вигулькнув той Кранмер,
Затятий єретик,— уліз в довіру,
Оракулом зробився...
Норфолк Щось його
Гризе всередині.
Серрей Бодай би з'їло
До решти ту найголовнішу жилу,
Що серце живить!
Сеффолк О — король! Король!
Входить король, читаючи якийсь папір, з ним —
Л а в є л.
Генріх Ото добра понаскладав! І все
Собі, собі! А тратить скільки! Гроші
Так і пливуть від нього щогодини!
І відкіля він все оте гребе?
А, лорди! Ви стрічали кардинала?
Норфолк Ми щойно, ваша милосте, за ним

Тут стежили: якесь у нього дивне
Сум'яття на душі: то він, здригнувшись,
Губу закусить, спиниться раптово.
Собі під ноги глянувши, й до скроні
Притулить пальця; то зірветься з місця
І ходить швидко-швидко; знову стане,
Ударить в груди кулаком, водночас
До неба очі звівши... Дуже дивно
Себе він тут поводив!
Генріх Може бути.
Щось негаразд у нього з головою.
Оце сьогодні передав мені
Для підпису державні документи,
І знаєте, що там? Таж достеменно —
Перепис власного майна! Начиння
Із золота і срібла, дорогі
Тканини та оздоби... Все те свідчить
Про розкіш і багатства непомірні,
Як на підданця.
Норфолк Сам господь велів,
Щоб добрий дух підкинув той папір,
Бальзам на очі ваші!
Генріх Ну, звичайно,
Коли б ми знали, що його думки
Витають десь по той бік, в царстві духа,-
То мир йому і спокій! Та, боюся,
Вони — у цьому світі, недостойнім
його глибокодумного ума.
Король сідає, щось шепочучи Лавелові; той підхо
дить до кардинала.
Вулсі Хай бог (прости мене, о господи!) —
Благословить величність вашу!
Генріх Сер,
У вас одне в умі лиш — божі справи,
Отож, либонь, робили підрахунок

Найкращим з них і ледве чи спроможні
Урвати від духовного дозвілля
Бодай хвилину, щоб підсумувати
Земні свої діла? Як так судити,
То з вас лихий господар; як я рад,
Що в цьому ми однакові!
Вулсі Я, сер,
І на святі діла знаходжу час,
І на діла, покладені на мене
Державою; та й матінка-природа
Вряди-годи опіки потребує;
Я ж син її, слабкий, як всі ми, смертні,
І, хоч-не-хоч, про неї дбати мушу.
Генріх Це гарно сказано.
Вулсі Якби ви завжди
Підстави мали визнати, що в мене
Все, гарно сказане, крокує поруч
Із гарно зробленим!
Генріх І знову гарно!
Це добре — вміти гарно говорити.
Слова, однак, не вчинки. Мій отець
Любив вас: він казав, що любить вас,
І вчинками вінчав свої слова.
І я, відколи королем, до серця
Вас прихилив: не тільки довіряв
У справах, що державі обіцяли
Високі зиски, а й собі не раз
Відмовив, тільки б вас нагородити
Дарами щедрими.
Вулсі
(вбік)
Що все те значить?
Серрей
(убік)
Додай вогню, о боже!

Генріх Чи не я
Зробив вас першим мужем в цьому краї?
Скажіть — хіба не так? І ще скажіть,
Якщо ви це визнаєте за правду,-
Чи ви нам зобов'язані, чи ні?
Ну, що?
Вулсі Так, визнаю, мій володарю,
Що ласки ваші сипались на мене
Рясним дощем, і більше їх було,
Ніж я просив на ті чи інші цілі;
їх не окупиш, марні тут старання.
Мої ж старання завжди йшли не в ногу
З бажаннями моїми, та проте
Можливостям дорівнювали завжди.
Собі я ставив за мету лиш те,
Що мало б слугувати для добра
Чи вашої священної особи,
Чи королівства цілого. За ласки,
Даровані мені великодушно,
Я, недостойний, можу відплатити
Лиш молитвами за здоров'я ваше,
Лиш вдячністю і вірністю своєю,-
Вона росте й ростиме, поки смерть,
Ота зима життя, її не згубить.
Генріх Що ж, відповідь зразкова для слуги
Слухняного і вірного; звучить,
Як нагорода чесним за діла їх
І, навпаки, нечесним — як розплата.
Коли вже вас рука моя, і серце,
І влада королівська між усіх
Так вирізняли ласками, любов'ю
І почестями, то, гадаю, й вам
Належало б рукою, серцем, мислю,
Ужитком влади вашої служити
Не так з обов'язку вже, як з любові —

Любов ще більш прив'язує — мені
Поперед інших,— я ж вам друг.
Вулсі Клянусь
Усім: для вас, величносте, я завжди
Старався більше, нГж для себе: так
Було, є й буде,— хай би цілий світ
Зламав свою присягу вам на вірність
1 викинув із серця; хай би знав я
Про сотні небезпек, таких страшних,
Що й уявити годі, а насправді
Іще страшніших — відданість моя,
Мов та скала перед лицем стихії
Навалу хвиль шалених відіб'є
й стоятиме, як досі, непорушна.
Генріх Шляхетна мова! Бачили, мілорди,
Яка то вірна й віддана душа?
Він нам її відкрив. Читайте: це...
(Дає йому папери)
Опісля — це. І — снідати мерщій,
При ваших апетитах.
Кинувши похмурий погляд на Вулсі, король виходить; вельможі гуртом поспі-
шають за ним, усміхаючись та перешіптуючись.
Вулсі Що це значить?
Відкіль цей гнів раптовий? Чим його
Я викликав? Пішов такий сердитий,
З очей немов стрілу пустив убивчу!
Так лев, роздрочений ловцем зухвалим,
Зирне на нього грізно, і за мить
Того і слід пропав. А прочитаю,
Чи не отут розгадка? Так і є!
Ось де моя погибель — цей перелік
Гори багатств, що я понастягав
На власні цілі, а сказати прямо —
Щоб папський трон посісти, підкупивши

Приятелів у Римі. О глупото!
Лиш дурень так піймається! Якого
Диявола я тицьнув це в пакунок
Для короля — найбільшу таємницю?!
Як тут зарадити? І чим йому
Із голови це вибити? Вже знаю!
Удар болючий буде, а проте,
Як слід спрямований, на зло фортуні
Мене врятує він. А це що? "Папі"!
Щоб я так жив! Та це ж мій лист до папи!
Ну, Вулсі, прощавай! Досяг зеніту
Своєї слави й величі; тепер
Лечу на пруг вечірній,— мов зоря
Падуча, спалахну й навіки згасну...
Входять герцоги Норфолк та С є ф ф о л к, граф Серрей і лорд-камергер.
Норфолк Звістуємо вам волю королеву:
Ви, кардинале, мусите негайно
Віддати нам печать і, перебравшись
До лорда Вінчестера в Ашер-хаус,
Чекати дальших вказівок.
Вулсі Стривайте!
Де ваші повноваження, мілорди?
Слова — ще не підстава для таких
Поважних вчинків.
Сеффолк Волю короля
Слова ці з уст його доносять: хто
Зневажити посміє їх?
Вулсі Затямте,
Мої услужні лорди (а підступність
Я вашу добре знаю): ні слова,
Ні воля, не підтверджені нічим,-
Ще не закон; не те, що смію — мушу
їх не послухатись. Тепер я бачу,
Що заздрощі — це та дешева глина,

З якої вас ліпили. Як несито
Ви на мою накинулись опалу,
Мов на поживу! А які ж бо ви
Облесні та вигадливі в усьому,
Об що я міг спіткнутися! Ідіть
Своїм шляхом підступним, заздрі люди!
У вас на все є право християнське,
І, безперечно, знайдеться в свій час
Належна й нагорода. А печать,
Якої домагаєтесь, король,
Наш з вами повелитель, з рук у руки
Віддав мені, допоки жити маю,
А з нею — чин і титул. Ласку цю
Він узаконив вірчими листами.
Хто відбере її, ану?
Серрей Хто дав —•
Король.
Вулсі Авжеж, притому особисто.
Серрей Ти, Вулсі, зрадник, ще й пихатий.
Вулсі Брешеш,
Пихатий лорде: дві доби тому
Серрей волів би язика зварити,
Ніж бовкнути таке.
Серрей Твоя пиха,
Ти, сатано в сутані, всиротила
Цей край невтішний, бо звела зі світу
Мойого тестя, лорда Бекінгема.
Всіх кардиналів братії святої
Премудрі голови, з твоєю вкупі
І з тельбухами усіма твоїми
Не доросли вагою до його
Малої волосини! Щоб ти згинув
З інтригами твоїми! Відіслав
Мене аж ген в Ірландію, чимдалі
Від короля, від друзів — від усіх,

Хто б герцогу простив той гріх тяжкий,
Що ти йому, великий доброчинцю,
Сам приписав та сам і розгрішив
Із жалощів сокирою!
Вулсі Брехня!
Усе брехня, чого б цей лорд речистий
Не вигадав на мене! По закону
Одержав герцог те, що заслужив.
А що не мав я жодних упереджень
До Бекінгема •— свідками його ж
Достойні судді й недостойний вчинок.
Коли б мені та ваше велемовство,
Сказав би я, що чесності у вас
Не більше, аніж честі; що в усьому,
Де мова йде про відданість і вірність
Особі короля, мені не пара
Ані Серрей безтямний, ані всі,
Кому його дивацтва до вподоби.
Серрей Якби не ряса, попе, я, їй-богу,
Пустив би з тебе кров! Мілорди, як це
Ви терпите таку нахабну мову!
І то від кого?! Прощавай, шляхетство,
Коли отак абищо в багряниці
Тобою попихатиме! Вперед,
Преосвященний, і накрийте нас
Чепцем, як тих посмітюх!
Вулсі Та для тебе
Усяке благо гірш отрути.
Серрей Ні, ..•.
Не всяке — те лиш, завдяки якому
'' Усі багатства краю опинились
В одних руках,— у ваших, кардинале!
Те благо — перехоплені листи
До папи римського — супроти владці!
Ми ваші блага — раз ви почали.

Про те самі — прославимо навсібіч.
Ви, лорде Норфолку, сама шляхетність;
Ви вболіваєте за спільне благо,
За гідність нашу стоптану, за долю
Нащадків наших, що хто зна чи будуть
Дворянами при ньому,— тож складіть
Реєстр усіх його гріхів численних,
Добірку сторінок з його життя! —
Я сполошу вас дужче, кардинале,
Ніж дзвін на утреню, коли вас пестить
Ота чорнява краля!
В у леї Як глибоко
Я міг би зневажати цю людину,
Та милосердя не дає!
Норфолк Лиш кілька
Тих сторінок — в руках у короля,
Та й ті залиті брудом.
Вулсі Тим чистіша
І бездоганніша в очах постане
Моя невинність, хай-но лиш від мене
Почує правду.
Серрей Це вас не врятує.
Я пам'ятливий: декотрі гріхи
Ще не забулись; я вам нагадаю.
Так-от, якщо ви здатні червоніти
І визнати вину — то доведіть,
Що ви хоч трохи чесні.
Вулсі Воля ваша;
Я не боюсь найгірших звинувачень.
А червонію я за дворянина,
В котрого бачу явний брак манер.
Серрей Волію брак манер, ніж голови.
Цур, випад мій! По-перше, ви без згоди
Чи відома державця нарекли
Себе легатом папським, ущемивши

Права усіх єпископів.
Норфолк По-друге,
Листи у Рим і чужоземним владцям
Підписували "Ego et Rex metis" *,
Мовляв, король — слуга мені.
Сеффолк По-третє,
Ви, не спитавшись ради й короля,
Як їхали у Фландрію, послом
До імператора, посміли взяти
Печать державну.
Серрей Ваш довірчий лист
Грегоріо Кассадо послужив
Підставою для вкладення угоди
Між нами і Феррарою, до чого
Ніхто нам повноважень не давав —
Ні уряд, ні король.
Сеффолк Ви з шанолюбства
Звеліли на монетах королівських
Чепець свій найсвятіший карбувати.
Серрей А ті шалені статки (як добуті —
Це вже нехай сумління вам підкаже),
Що переслали ви у Рим, собі
Дорогу прокладаючи до слави,
На збитки королівству? Ще чимало
Отих гріхів, та всі такі мерзенні —
Шкода язик поганити.
Лорд-камергер Та й годі:
Лежачого не б'ють, і це по-людськи.
Гріхи його суду відомі, суд
Нехай його й карає. Серцю жаль
Дивитись, як великий чоловік
Змалів відразу.
Серрей Я його прощаю.
Сеффолк Оскільки всі ті дії, до яких
Ви, скориставшись владою легата,

Вдались у цій країні, підлягають
Закону praemunire **, то наступне,
Що наказав король,— укласти позов
На вас, щоб ваші землі, все майно,
Рухоме й нерухоме — все, до решти,
* "Я і мій король" (латин.).
** Див. пояснення у примітках.— Ред.
Конфіскувати й вилучити вас
З числа підданців; цим вже я займуся.
Норфолк Ну, все, ходімо. Ви ж мізкуйте поки,
Як жити краще. А слова зухвалі
Про те, кому ви віддасте печать,
Дійдуть до короля, і, ясна річ,
Він вам за них віддячить. Прощавай,
Маленький, добрий лорде кардинале!
Виходять усі, крім Вулсі.
Вулсі Прощайте й ви, і те добро маленьке,
Піп знав від вас. Прощай, прощай навіки,
Усе, що звалось величчю! Отак
Воно бува з людиною: сьогодні
Розгорне ніжні пелюстки надій,
Назавтра вже цвіте — та так же рясно,
Така-бо пишна з власної краси!
А післязавтра лиходій-мороз
Заскочить простодушну в ту хвилину,
Коли та свято впевнена, що велич
От-от достигне,— та й утне під корінь,
І сіромаха гине, от як я!
Я, наче той хлопчак на пухирі,
Гойдавсь на хвилях океану слави
Багато літ, покіль не ризикнув
На глибину пуститися: пиха,
Роздута піді мною понад міру,
Враз луснула, покинувши мене,
Безсилого, старого, на поталу

Шаленим водам, що мене поглинуть,
Мабуть, навіки. О мирськая славо,
Ненавиджу тебе! Так, мовби серце
Відкрилось наново. Стражденний той,
Хто милостями владарів живе!
Між усміхом — таким у них солодким,
А нам таким жаданим — і падінням
Зазнає більше болю і тривог,
Ніж може принести війна чи жінка.
Ну, а впаде — то так, як впав Люцифер —
Без вороття.
Входить Кромвель і спиняється розгублено.
Кого я бачу! Кромвель!
Кромвель Сер, я не можу говорити... Сер!..
Вулсі Що, вразили тебе мої нещастя?
Дивуєшся, що велич — річ минуща?
Ти плачеш? Е, таки я справді впав.
Кромвель Як ваша світлість чується?
Вулсі Як? Добре,-
Щасливий, чоловіче, як ніколи.
Я став собі ясний і зрозумілий,
У серці чую спокій неземний,
Воістину величний; і сумління
Таке ясне і чисте! Це король
Зцілив мене, за що йому й спасибі:
Він милосердно зняв з оцих плечей,
З оцих опор струхлявілих тягар,
Що здатен потопити цілий флот
І зветься славою. О, це тягар,
Важкий тягар, мій Кромвелю, для того,
Хто помислами тягнеться до раю!
Кромвель Я, пане мій, одному рад: що ви
Так правильно усе те зрозуміли.
Вулсі Надіюся, що правильно. Здається —
Таку в собі я силу духу чую,-

Що витерпів би набагато більше
Й далеко гірші муки, ніж усе,
На що мої хирляві вороги
Здобутися спроможні. Що нового?
Кромвель Найгірша, найприкріша новина —
Гнів короля.
Вулсі Благослови його,
О господи!
Кромвель Ще інша: замість вас
За лорда-канцлера — сер Томас Мор.
Вулсі Це трохи несподівано. Проте
Мор — вчений чоловік. Хай довгі літа
Панує він у ласці королевій;
Хай судить справедливо і сумлінно,
А на кістках його, як прийде час
І він спочине в бозі, хай постане
Надгробок із рясних сирітських сліз,
За ним пролитих! Ще що скажеш?
Кромвель Кранмер
Приїхав, радо стрінутий і зразу
Архієпископом Кентерберійським
Поставлений.
Вулсі Оце-то новина!
Кромвель Останнє: леді Анна — та, з якою
Король давно повінчаний таємно,-
Сьогодні показалася на люди
Як королева, ідучи в каплицю.
Всі лиш про коронацію й говорять.
Вулсі Оце і був той камінь, що мене
Із ніг звалив! Ох, Кромвелю! Король
Перехитрив мене! Всю честь, всю славу
Украла в мене ця єдина жінка!
Ніколи вже те сонце не засяє,
І По вихід кардинала провіщало,
Що золотило натовпи дворян,

Жадібних усміху мого! Іди,
Втікай від мене, Кромвелю, бо хто я?
Жебрак пропащий, недостойний бути
Тобі за пана. Йди до короля —
Оцьому сонцю, господи, повік
Не дай загаснути! Він чув про тебе,
Про відданість твою. Маленький слід,
ПІ о я в душі його лишив,— а знаю,
Яка вона шляхетна,— обізветься;
Він не дозволить, щоб твої надії
Також пішли намарне, і відзначить
Твої заслуги. Не обходь його,
Мій Кромвелю: мерщій лови нагоду —
Дістанеш запоруку на майбутнє.
Кромвель Як? Маю вас покинути? Зректись
Такого пана доброго, простого,
Такого благородного? Усі,
Хто має в грудях серце не камінне,
Посвідчать вам, з яким жалем великим
Відходить Кромвель, ваш слуга. Я буду
Служити королю, та в молитвах
Навік-віків лишуся біля вас.
Вулсі Я, попри всі нещастя, не збирався
Бодай сльозу пролить, одначе ти
Мене своєю щирістю примусив
У жінку перевтілитись. Гаразд,
' Утрімо сльози, Кромвелю, послухай:
Коли мене забудуть, що настане,
Як спатиму під мармуром холодним,
Відкіль, мабуть, вже більше не подам
Про себе вістки,— то скажи: це я
Навчив тебе; той самий, скажеш, Вулсі,
Що мандрував колись шляхами слави,
Що зміряв всі мілизни і глибини
У морі величі й пішов на дно,

Вказав тобі дорогу до вершини —
Безпечну путь, з якої збочив сам.
Одного не забудь: як я упав
І що мене згубило. Заклинаю —
Відкинь гординю! Це чуття гріховне
Звергало ангелів,— то як людина,
Творіння бога, може сподіватись,
Що нею світ поборе? Не до себе —
До ворогів плекай любов у серці:
Злом не звоюєш більше, ніж добром.
Неси в правиці злагоду і мир —
Тим погамуєш заздрі язики.
Не бійся бути праведником; будь
Всіма своїми помислами вірний
Вітчизні, богу, істині — тоді,
Якщо й загинеш, Кромвелю, то з честю,
Як мученик святий! Для короля
Слугою будь і... Прошу, дай-но руку;
Ходім, опишеш все моє майно:
Усе, до пенні, королю належить.
Єдине, що не гріх назвать моїм,-
Це ряса й віра — тільки і мого!
Ах, Кромвелю, мій Кромвелю! Коли б
Служив я богу хоч наполовину
Так ревно, як служив я королю,
Він би мене, в моїх літах, не кинув,
Нагого й безборонного, на глум
Всім ворогам!
Кромвель Добродію, терпіть.
Вулсі Та я терплю. Старі надії всі
Лишаю тут. Нові — на небесі.
Виходять.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

СЦЕНА 1

Вулиця у Вестмінстері.
Назустріч один одному входять двоє дворян.
1-й дворянин Це знову ви! Рад бачить.
2-й дворянин Рад і я.
1-й дворянин Прийшли поглянути, як леді Анна
Ітиме з коронації?
2-й дворянин Звичайно.
Ми і востаннє зустрічались тут —
Як герцог Бекінгем вертався з суду.
1-й дворянин А й правда; тільки час той нам усім
Приніс печаль, цей — радість обіцяє.
2-й дворянин І добре, бо, святкуючи цей день,
Народ, я певен, виказав уповні
Свої вірнопідданчі почуття
(На що він, треба визнати по правді,
Готовий завжди) — стільки-бо довкола
Видовищ, маскарадів та процесій!
1-й дворянин Величніших, скажу я вам, і краще
Влаштованих не бачив я.
2-й дворянин Чи можна
Мені спитати, що то за папір
У вас в руках?
1-й дворянин Це список тих, кому
Припало право нині взяти участь
У коронації. Ось — герцог Сеффолк,
Лорд-розпорядник, далі — герцог Норфолк
Як лорд-гофмаршал... Прошу, прочитайте.
2-й дворянин Ні, дякую. Читав би, та мені
Цей ритуал відомий. А скажіть,
Що чути про принцесу Катаріну,
Вдову Артура? Як вона тепер?
1-й дворянин Скажу. Не так давно архієпископ
Кентерберійський і кількоро інших
Учених та шанованих братів
По ордену поїхали у Данстебл,

Шість миль від Амптхіла, бо там якраз
Жила принцеса, і водно її
До суду кликали, але намарно.
Коротше кажучи, на цій підставі
Та ще щоб повернути королю
Душевний спокій, всі ті вчені люди
Принцесі порішили дати розвід,
А шлюб недійсним визнати. По тому
її перевели у Кімболтон,
1 там вона нездужає.
2-й дворянин Сердешна!
О, сурми! Станьмо ближче — королева!
ПОРЯДОК КОРОНАЦІЙНОЇ ПРОЦЕСИ
Весело звучать фанфари, туш.
Тоді входять:
1. Двоє суддів. 2. Лорд-канцлер, перед яким несуть гаман з печаткою та булаву. 3. Хор. Спів, музика. 4. Мер Лондона, з булавою. За ним — ге р о л ь д м ей.с т є р в лицарському спорядженні, з мідною золоченою
короною на голові. 5. Маркіз Дорсет із золотим скіпетром, в золотій піакороні. Поруч нього-граф С є р р є й, увінчаний графською діадемою, несе
срібну патерицю з голубом. В обох на грудях — ланцюги з емблемами орденів.
6. Герцог Сеффолк у мантії, з вінцем на голові, тримає довге біле берло лорда-розпорядника. Поруч-герцог Норфолк з жезлом лорда-гофмаршала й вінцем на голові. В обох — ланцюги ордену на грудях. 7. Четверо ба-
ронів П'ятьох портів несуть балдахін, під яким — королева в короні, святково вбрана, волосся багато оздоблене перлами. Обабіч неї — єпископи
Лондонський та Вінчестерський. 8. Стара герцогиня Норфолк в діадемі з золотих квітів несе шлейф королеви. 9. Кілька графинь та леді, увінчаних гладкими, без квітів, золотими обручами.
2-й дворянин Парад препишний, що й казати! Цих

Я знаю, а зі скіпетром — то хто?
1-й дворянин Це Дорсет, а отой, зі срібним жезлом,-
То граф Серрей.
2-й дворянин О, видний муж. А то?
Мабуть, що герцог Сеффолк?
1-й дворянин Ви вгадали,-
Лорд-розпорядник.
2-й дворянин Ну, а цей — лорд Норфолк?
1-й дворянин Атож.
2-й дворянин
(дивлячись на королеву)
Хай бог тебе благословить!
Оце краса, якої я не бачив!
Ну, достеменний ангел! Наш король
Всі скарби Індії трима в обіймах,
І тим коштовніші й багатші, чим
Міцніше він цю леді пригортає!
Його сумління може бути чисте.
1-й дворянин Ті, з балдахіном, четверо — барони
П'ятьох портів.
2-й дворянин Щасливчики, та й годі!
Як, зрештою, і всі, хто біля неї.
А, певне, та статечна літня дама,
Що шлейф тримає,— герцогиня Норфолк?
1-й дворянин Так, це вона. А решта всі — графині.
2-й дворянин То видно з діадем. Ну, чим не зорі?
Падучі, правда, інколи...
1-й дворянин Мовчім.
Процесія, повагом перейшовши сцену, виходить під урочистий туш; входить
третій дворянин.
Бог з вами, сер! Ви де так розпашіли?
3-й дворянин В абатстві, серед натовпу. Людей —
Що й пальця ніде втиснути! Та я
Від радощів самих ледь-ледь не вчадів!

2-й дворянин А бачив церемонію?
3-й дворянин Аякже.
1-й дворянин Ну й як воно?
3-й дворянин Було на що дивитись!
2-й дворянин То розкажіть, будь ласка!
3-й дворянин Постараюсь.
Коли всі леді й лорди, весь отой
Потік багатств, що виніс королеву
На хори, де вготовано було
Для неї місце, відкотився трохи,
Вона присіла на розкішнім троні,
Явивши нам усю свою красу.
Повірте, сер,— ще жоден чоловік
Не мав жони вродливішої поруч! .
І, щойно люд її, як є, угледів,
Довкола гук зчинивсь такий могутній
Та стоголосий, як ото у бурю
Поміж снастями корабля на морі.
Шапки, плащі — чи не камзоли навіть —
Злетіли вгору, і, коли б не шиї,
Це був би день погублених голів.
Я зроду стільки радості не бачив!
Жінки вагітні, на останніх днях,
Немов ті тарани у давніх війнах,
Крізь натовп торували шлях. Ніхто
З чоловіків не зважився б сказати:
"Оце моя дружина",— так усі
Кумедно переплутались.
2-й дворянин А далі?
3-й дворянин її величність підвелася врешті,
Тихенько підійшла до вівтаря,
Уклякнула і, звівши, мов свята,
До неба ясні очі, помолилась
Побожно вельми, після чого встала,
Щоб людям поклонитися. Тоді

Архієпископ Кентербері сповнив
Обряд посвячення у королеви:
Вчинив миропомазання, надів
їй Едварда Сповідника корону,
Дав патерицю з голубом,— ну й інше.
По тому хор під супровід музик,
Найкращих в королівстві, проспівав
"Te Deum" *. Королева вийшла з храму
І з тим же супроводом урочистим
Попрямувала в Йорк-плейс святкувати.
1-й дворянин Ні, сер — не в Йорк-плейс: те уже минулось.
Оскільки кардинал упав, то й назва
Змінилася; тепер його палац
Належить королю і зветься Вайтхол.
3-й даорннин Я знаю; та замінено її
Цілком недавно, тож старе ім'я
Ще свіже в пам'яті.
* Тебе, господи (славимо) (латин.)
2-й дворянин Скажіть, мілорде,-
А що то за єпископи ішли
Обабіч королеви?
3-й дворянин То єпископ
Вінчестерський, сер Гардінер — донині
Він був секретарем у короля;
І Стокслі — Лондонський.
2-й дворянин А, кажуть, той,
Вінчестерський, любов'ю не палає
До Кранмера достойного, що нині
Архієпископом зробивсь.
3-й дворянин Одначе
Великої незгоди там нема;
Коли ж настане— Кранмер знайде друга,
Що не відкинеться від нього.
2-й дворянин Хто ж це?
Скажіть, як ваша ласка!

3-й дворянин Томас Кромвель-
Людина на високому рахунку
У короля і справді добрий друг.
Король його поставив скарбівничим
І ввів уже в таємну раду.
2-й дворянин Він
До більшого дослужиться.
3-й дворянин Звичайно,
Це поза всяким сумнівом. Ходімо,
Мої панове, підете зо мною
До двору королівського, і там
Мені гостями будете, а я
Повеліватиму. Та й по дорозі
Ще дещо розповім.
Обоє дворян Повелівайте!
Виходять.
СІІЕНА 2
Кімболтон.
Входить удова Катарі на, недужа. її ведуть Г р і ф ф і т, вельможа.
і П є й ш є н с, служниця.
Гріффіт Як почувається вельможна пані?
Катаріна Ой Гріффіте,— як перед смертю. Ноги,
Немов оті гілки під тягарем,
Вгинаються, бажаючи позбутись
Своєї ноші. Підтягни-но крісло.
Отак, тепер, здається, трохи легше.
Ти, Гріффіте, коли ми йшли сюди,
Казав неначе, що дитя гордині,
Великий Вулсі вже помер?
Гріффіт Казав,
Але подумав: ви, мабуть, не чули,
Так вам боліло.
Катаріна Розкажи, будь ласка,
Мій добрий Гріффіте,— як він помер?
Чи гідно? Бо як гідно, то мені,

На щастя, буде з кого взяти приклад.
Гріффіт Та, кажуть люди, гідно. Після того
Як бравий граф нортемберлендський в Йорку
Арештував його й повіз на суд,
Як чорного злочинця, по дорозі
Він захворів зненацька, й то так тяжко,
Що не здолав усидіти на мулі.
Катаріна Нещасний чоловік!
Гріффіт Нарешті якось
Прибився він у Лестер, в монастир,
І до абата, що з ченцями разом
його вітати вийшов урочисто,
Промовив так: "О превелебний отче!
Вітрами влади гнаний чоловік
Прийшов між вас кістки свої старі
Потомлені зложити: не відмовте
йому ласкаво в клаптику землі..."
І зліг. А що хвороба напосілась,
То через три дні, ввечері, о восьмій —
Він сам сказав, що ця година буде
Останньою для нього,— повен скрухи,
І роздумів, і сліз, і каяття,
Він честь свою віддав життю мирському,
А душу — богові і в нім спочив.
Катаріна Хай спить спокійно, і пером йому
Усі провини! Я, однак, хотіла б,-
Якщо дозволиш, Гріффіте,— сказати
Про нього кілька незлобивих слів.
Цей чоловік був ненаситний: завжди
Прирівнював себе до принців крові;
Він побирав чи не десяту частку
З усього королівства; симонію
Вважав за річ звичайну; власна думка —
Ось що було законом. Він, бувало,
І перед королем казав неправду,

А лицемірив завжди і в усьому.
Жалів лиш тих, кому він ніс погибель.
В обіцянках був, як колись, препишний,
А в діях — як тепер — ніщо. Його
Любов до плотських втіх весь час була
Для духовенства прикладом сумнівним.
Гріффіт Вельможна пані, ми чужі нечестя
Карбуємо на камені; чесноти ж
Звичайно пишем по воді. Чи ви
Дозволите мені тепер згадати
Про нього добрим словом?
Катаріна Ну, аякже,-
Я зла не маю в серці.
Гріффіт Кардинал цей,
Хоч родом з простолюддя, безперечно,
Був створений для слави вже з колиски.
Це був учений — справжній, зрілий вчений,
Промовистий і мудрий проповідник;
Холодний, зверхній з недругами, він,
Неначе літо, струменів теплом
До тих, хто в нього помочі просив.
І хоч який захланний до наживи
(Що, звісно, гріх), зате в дарунках, леді,
Він був таки по-королівськи щедрий;
І тому свідки — Іпсвіч, потім Оксфорд,-
Два близнюки наук, що він зростив.
Не захотів той перший пережити
Свойого добротворця — разом з ним
Пішов у прах; та другий, хоч іще
Недобудований, вже нині славний —
Взірець наук; і слава ця росте!
Про нього говоритимуть віки.
В падінні Вулсі щастя осягнув,
Бо лиш тоді збагнув себе і визнав,
Яка то благодать маленьким бути.

І, врешті, сам собі, своїм літам
Віддав найкращу, вже останню шану —
Помер в страху господнім.
Катаріна Щоб мені
По смерті мати речника такого,
Глашатая моїх діянь житейських,
Щоб він моє ім'я вберіг від бруду,
Як цей-от чесний літописець, Гріффіт!
Твоє правдиве, тихе слово боже
Ненависть до живого обернуло
В пошану до небіжчика: нехай
Почине в мирі!.. Пейшенс, не відходь,
А нижче посади мене. Ще трохи,
І я тебе не буду турбувати.
Мій Гріффіте, скажи, нехай заграють
Ту музику сумну, що я назвала
Моїм жалобним гімном. Я ж посиджу,
Помрію про гармонію небесну,
Що жде мене попереду.
Сумна, урочиста музика.
Гріффіт Заснула...
Присядьмо, щоб її не розбудити,
й сидім тихенько. Пейшенс, люба,— тихо!
Видіння. Врочистим, легким кроком входять одна за одною шість постатей
У білих шатах та лаврових вінках; на лицях у них золоті маски, в руках — гілки
лавра чи пальми. Вклонившись Катаріні, постаті починають танцювати. Після
кількох рухів перша пара підносить ще один такий вінець у неї над головою,
решта в той час шанобливо кланяються. Потім перші двоє передають вінець
наступній парі, що тими ж самими рухами підходять до Катаріни й так само

підносять вінок, а там віддають його останнім двом, і все повторюється спочатку.
Під час танцю Катаріна, мовби в душевному піднесенні, крізь сон виказує ра-
Дість і здіймає руки до неба. Танцюючи, постаті зникають, забравши вінок.
Музика не змовкає.
Катаріна О духи миру, де ви? Ви пішли?
Покинули мене саму в нещасті?
Гріффіт Ми тут, о пані.
Кйтаріна Це я не до вад.
Ніхто не входив, поки спала я?
Гріффіт Ні.
Катаріна Ви не бачили гінців небесних,
Що кликали мене прийти на свято?
З ясними лицями, що променіли,
Неначе сонце? Вічну благодать
Пророчили вони мені й вінці
Для мене принесли: тепер я їх
Не гідна одягти, одначе знаю,-
Ще буду гідна.
Гріффіт Тішуся, міледі,
Що сняться вам такі хороші сни,
Катаріна Вже годі тої музики — гнітить
І вухо ріже.
Музика тихне.
Пейшенс
(убік)
Гріффіте, чи ви
Помітили, яка в ній переміна?
Обличчя он як витяглось, поблідло
І кольору землистого? А очі!
Гріффіт
(убік)
Вона відходить, дівчино,— молись!

Пейшенс
(убік)
О боже, зі святими упокой!..
Входить гонець
Гонець Хай зволить ваша світлість...
Катаріна Ви нахаба!
Чи ж ми не варті більшої пошани?!
Гріффіт Як можна, знаючи, що жінка ця
Завжди була величною і буде,
Так грубо повести себе? Уклякніть!
Гонець Величносте, покірно вас прошу —
Простіть мене! Я в поспіху забувся.
Там посланець від короля до вас.
Катаріна Хай ввійде,— Гріффіте, скажи. Цього ж
Геть забери з очей,
Рріффіт з гінцем виходить 1 повертається
з К а н у ц і у с о м.
Якщо, мілорде,
Мій зір мене не зраджує, то ви —
Посол від імператора-небожа,
І звати вас Капуціус.
Капуціус О так,
Це він, міледі, й ваш слуга покірний.
Катаріна Відколи ми не бачились, часи
І титули змінились невпізнанно.
Одначе — що вас привело до мене?
Капуціус Насамперед — бажання прислужитись
Шановній пані, та й король мене
Просив до вас навідатись, бо вельми
Печалиться, що ви недужі. Він
Вам засилає вияви своєї
Високої прихильності й слова
Сердечної потіхи.
Катаріна О мілорде,
Вже пізно потішати: після страти

Не милують. Ці ліки благодатні
Могли б у свій час помогти, та зараз
Мене ніщо не втішить, крім молитви.
Як чується його величність?
Капуціус Добре.
Катаріна Хай благоденствує! І нині, й присно —
Як я вже оселюся з гробаками,
Коли й ім'я моє цей край покине!
Ти, Пейшенс, відіслала вже листа,
Якого я казала написати?
Пейшенс Ще ні, міледі,
(Подає їй листа)
Катаріна Сер, прошу покірно,
Щоб ви оце вручили королю,
Моєму пану.
Капуціус З радістю, міледі.
Катаріна Тут я ввіряю доброті йото
Прообраз світлий нашого кохання —
його дочку (хай божа благодать
Впаде на неї росами рясними!) ,
й прошу його, щоб виховав її
У доброчесті, Молода вона,
Шляхетна, скромна,-— думаю, досягне
Чимало у житті. Та щоб любив
Хоч трішки ради матері — вона ж
його самого бозна-як кохала.
Є й інша просьба — хай його величність
Уділить серця тим дівчатам бідним,
Що стільки літ мені служили вірно
І в щасті, і в біді. Нема між них,
Як смію твердити,— а в цю хвилину
Брехати я не стану,— ні одної,
Яка б не заслуговувала мужа
Достойного, з вельможної родини,
Бо кожна з них — вродливиця душею,

Цнотлива, чесна, скромна; безперечно,
Щасливий, хто таку жону здобуде.
Останнє, що прошу,— про слуг. Вони
У мене найубогіші, та бідність
Не здужала прогнати їх. Тож хай
Заплатять їм як слід, ще й трохи зверху,
Щоб господиню потім пом'янули.
Коли б то зволив бог мені вділити
Життя і статків більше, ми б отак
Не розпрощались. От і все. Мілорде,
В ім'я того, що вам є найдорожче,
Якщо ви душам зичите спокою
На тому світі,— будьте їм за друга,
Цим бідолахам, вмовте короля
Здійснити цю мою останню волю.
Капуціус Бодай би я подобу людську втратив,
Як не зроблю цього! Клянуся небом!
Катаріна Спасибі, чесний лорде. Передайте
Його величності уклін доземний,
Скажіть: уже відходить з цього світу
Його тривога вічна, й ще скажіть,
Що в смертну мить його благословляю,
Бо так воно і буде. Щось мені
В очах темніє. Прощавайте, лорде.
Прощай, мій Гріффіте. Ні, Пейшенс, ти
Лишайся, відведеш мене до ложа.
Поклич дівчат. Як я помру, дитинко,
Ви вже мене вшануйте: приберіть,
Як дівчину, квітками — хай побачать,
Що чесною жоною я була
Аж до могили. Втім, набальзамуйте
Й, хоч не в короні, все ж, як королеву
І доньку королівську, поховайте.
Не маю більше сили.
Виходять, ведучи Катаріну під руки.

ДІЯ П'ЯТА

СЦЕНА 1

Лондон. Галерея в королівському палаці.

Входить Гардінер, єпископ Вінчестерський, і паж із смолоскипом. На зустріч їм — сер Томас Лавел.

Гардінер Вже перша — правда, хлопче?

Паж Било першу.

Гардінер Це час потреб людських, а не розваг.
Цей час нам дано, щоб життєві сили
В приємному спочинку поновити,
А не щоб марнотратити його!
Добраніч вам, сер Томасе! Куди це
Так пізно?

Лавел Ви від короля, мілорде?

Гардінер Від короля. Вони там грають в карти —
В прімеро — він і герцог Сеффолк.

Лавел Треба
И мені до нього, поки спати піде.
Добраніч вам.

Гардінер Сер Томасе, стривайте,-
У чому річ? Щось квапить вас, як бачу?
Либонь, не буде це гріхом великим —
Шепнути другові, що ж то за справа,
Така спізніла? Справи, що блукають
Опівночі, як духи, по природі
Своїй гвалтовніші, ніж ті діла,
Які очікують за дня розв'язки.

Лавел Я вас люблю, мілорде, і посмів би
Відкрити вашим вухам набагато
Важливішу від цеї таємницю:
Вже родить королева — й дуже тяжко;
Бояться, щоб з пологами й життю
Кінець не наступив.

Гардінер Молюся щиро,
Щоб плід її знайшовся в добрий час

І вижив; що ж до дерева самого,
Сер Томасе, то хай би пропадало,
Лавел Сказав би я "амінь", однак сумління
Твердить своє: вона, ця мила леді,
Все ж добре сотворіння й варта кращих,
Ніж наші, побажань.
Гардінер Ну, що ви, сер!
Послухайте, мілорде,— ми із вами
Одної мислі люди; ви, я знаю,
Побожний, мудрий чоловік; тож ось що
Скажу я вам: добра не буде з цього;
Не буде, сер, моє згадайте слово,-
Допоки Кранмер з Кромвелем, обидві
Руки її, й вона сама не підуть
У домовину спати.
Лавел Сер, ті двоє —
Найвидатніші люди в нашім краї!
Вже ж, Кромвель — і скарбничий, і начальник
Архіву, й королівський секретар,
А з часом піде й далі: він такий,
Що не засидиться. Архієпископ —
Правиця королівська і язик;
Хто проти нього хоч півслова скаже?
Гардінер Хто скаже? Є такі. Я сам не криюсь
Із тим, що думаю про нього: от,
Не далі, як сьогодні (сер, гадаю,
Вам можна звіритися), я підняв
На рівні ноги всю палату лордів
Заявою, що Кранмер,— як мені,
Та й їм, відомо,— злісний єретик,
Чума, що край плюндрує наш. В тривозі
Всі тут же кинулись до короля
На скаргу; він нас вислухав уважно,
Великодушно й чуйно — як монарх,
Що ясно бачить всі оті нещастя,

Котрих ми боїмось небезпідставно,-
й звелів назавтра Кранмера на раду
Покликати. Цей капосний бур'ян,
Мілорде, треба вирвати з корінням!
Однак я вас затримую. Добраніч.
Лавел Сторицею, мілорде; ваш слуга.
Гардінер з пажем виходять.
Входять король і герцог сеффолкськ и й.
Генріх На нині досить, Чарльзе,— більш не граю.
Не можу зосередитись, а ви —
Міцний горішок.
Сеффолк Виграти у вас —
Такого досі не було!
Генріх Чому ж,
Бувало інколи, але не буде,
Коли я пильнуватиму. Ну, як там?
Як королева, Лавеле?
Лавел Не зміг я
їй особисто передати те,
Що ви веліли, і послав служницю.
У відповідь почув слова подяки
Уклінної та щирої й прохання,
Щоб ви, величносте, за неї сю ніч
Молились якомога гарячіше.
Генріх Як ти сказав?! Молитися за неї?
Вже мучиться переймами?
Лавел І тяжко:
За кожним разом ледь що не вмира.
Генріх Ох, бідна, бідна!
Сеффолк Боже, дай їй вийти
З тяжа щасливо, без терпінь великих
І привести наслідника на втіху
його величності!
Генріх Вже північ; Чарльзе,
Пора тобі до ліжка — змов молитву

За нашу королеву. Я ж повинен
На самоті обміркувати дещо,-
При комусь це незручно.
Сеффолк Зичу вам,
Величносте, благих, солодких снів
І йду просити бога за мою
Ласкаву пані.
Генріх На добраніч, Чарльзе.
Герцог Сеффолк виходить.
Входить сер Антоні Денні.
Ну ЩО?
Денні Сер, я зробив, як ви веліли,-
Архієпископ тут.
Генріх Кентерберійський?
Денні Так, пане мій.
Генріх Гаразд. То де ж він, Денні?
Денні Чекає дозволу ввійти.
Генріх Хай ввійде.
Денні виходить,
Лавел
(убік)
Це те, про що єпископ говорив:
Я нагодився саме вчасно.
Входять Денні з Кранмером.
Генріх Всім вийти з галереї.
Лавел має намір залишитись.
Я сказав!
Ідіть! Ну?!
Лавел і Денні виходять.
Кранмер
(убік)
Страх мене бере: чого
Він супиться? Це знак, що він лихий.
Щось тут недобре.
Генріх Ну то як, мілорде?

Хотіли б знати, чом я посилав —
По вас?
Кранмер
(падає на коліна)
Це мій обов'язок, владарю,-•
Коритись волі вашій.
Генріх О мій добрий,
Ласкавий лорде Кентербері, встаньте!
Кранмер встає.
Ходім, нам з вами треба прогулятись,
У мене є новини. Ну, ходім,
Ходімо ж, дайте руку. Ох, мілорде,
Хоч як мені це прикро — просто гірко,-
Та мушу вам сказати: я за дня,
Згнітивши серце, вислухав чимало
Поважних,— так, поважних — нарікань
На вас, мілорде. Зваживши усе те,
Ми спільно вирішили вас уранці
Покликати на раду, де, я знаю,
Так просто вам не виправдатись; отже,
До часу, як притягнуть вас до суду
й пояснень зажадають, треба вам
Озброїтись терпінням і спокійно
Переселитись в Тауер: ви — брат наш,
Ми змушені зробити так, інакше
Ніхто не піде свідком проти вас,
Кранмер
(падає на коліна)
Уклінно вдячний панові моєму
І тішуся нагоді перейти
Крізь добре сито, що зерно в мені
Відділить від полови: я-бо знаю-
Нікого так наклепники не гудять,
Як, безталанного, мене.
Генріх Устань,

Устань, мій Кентерберi. Чистота
Твоя і щирість вже давно
Звили собі гніздо у нашім серці.
Дай руку, встань! Прошу тебе, пройдімось,
О матір божа — що за чоловік!
Кранмер підводиться. ч_
Гадав я — ви прохатимете ревно
Звести недоброзичливців отих
Віч-на-віч з вами й тут-таки при них
Вас вислухать.
Кранмер Королю найгрізніший!
Моя опора — чесність і правдивість.
Якщо вона впаде, то з ворогами
Я вкупі відсвяткую перемогу
Сам над собою, бо чого ж я вартий
Без цих чеснот? Ні, що б не говорили,
Я не боюсь.
Генріх Невже вам невтямки,
Як ставляться до вас в тім цілім світі?
Багато хто вам ворог— сили в них
Чимало, та й підступності не менше.
Не завше правда тягне за собою
І вирок справедливий: це ж так просто
Для шахрая — купити шахрая,
Щоб свідчив проти вас! Таке ж бувало.
Ваш ворог дужий, зло його могутнє.
Гадаєте, вам більше пощастить —
З лжесвідками, я маю на увазі,-
Ніж вашому месії, ще як він
Жив тут, на грішній цій землі? Ну-ну,-
Безпечно так стрибати через прірву —
Це ж певну смерть знайти!
Кранмер Благаю бога
І вас, ясновельможний,— захистіть
Мою невинність, бо потраплю в пастку,

Наставлену на мене!
Генріх Не журіться:
Вони настільки візьмуть верх над вами,
Наскільки ми дозволимо. Кріпіться,
А вранці будь-що-будь прийдіть на раду.
У випадку, коли б вони хотіли
В тюрму вас запроторити — перечте,
Вмовляйте, переконуйте завзято,
Наскільки вам обставини дозволять.
А як уже вмовляння не поможуть,
Покажете цей перстень і відразу
При них-таки звертайтеся до мене.
Диви, сердега плаче! Далебі,
От чесний чоловік! Свята Маріє!
От щирість! От душа! Ій-бо, такої
У цілім королівстві не знайти!
Ідіть уже й робіть, як я казав.
Кранмер виходить.
Від сліз аж мову втратив.
Входить літня дама.
Голос
(за сценою)
Вам чого?
Назад!
Дама Еге ж, назад! При тих новинах,
Що я несу, моє зухвальство приймуть
За добрий тон. Хай ангели благії
Злетять з небес до тебе й осінять
Крильми святими!
Генріх Що це за новини,
Здогадуюся по тобі. Вона
Вродила, так? Кажи, що так,— і хлопця!
Дама Так, так, мій пане! Чарівного хлопця,-
Хай нині й присно бог благословить
її — це дівка: хлопців обіцяє

В майбутньому. Сер, ваша королева
Вас хоче познайомити з цією.
Новою гостею, що так до вас,
Як вишенька до вишеньки, подібна.
Генріх Гей, Лавеле!
Входить Лавел.
Лавел Так, сер?
Генріх Дай їй сто марок,
Я йду до королеви.
(Виходить)
Дама Хе, сто марок!
Щоб світа я не бачила, коли
Тут сотнею відкупляться! Ви сотню
Лакеєві давайте, не мені.
Я більше хочу — не дадуть, то вирву!
То це за сотню сказано, то дівка
На нього схожа? Ні, я хочу більше,
А то не буде схожа... Куй залізо,
Покіль гаряче!
Виходять. ч
СЦЕНА 2
Перед входом до зали радних.
Посланці, пажі, інші слуги.
Входить К р а н м є р.
Кранмер Гадаю, я не дуже запізнився.
Щоправда, той вельможа-посланець
Благав мене поквапитись. Закрито?
Та що це значить? Гей! Хто там, при дверях?
Входить придверник.
Ви ж знаєте мене?
Придвернак Авжеж, мілорде.
Та помогти не можу.
Кранмер Це чому ж?
Придверник Бо ваша світлість мусить тут чекати
Аж доти, доки не покличуть.

Кранмер Он як!
Входить доктор Бате.
Бате
(убік)
Це — плід лихого умислу. Як добре,
Що випадок привів мене сюди!
А зараз усвідомить це й король.
Кранмер
(убік)
Це королівський лікар, Бате. Як пильно,
Проходячи, поглянув він на мене!
Не дай господь, прохопиться комусь
Про цю ганьбу! Це, безперечно, задум
Тих, що мене не люблять — наверни
Серця їх, господи! Ніколи я
Не прагнув ворогів нажить, щоб зараз
Так честь мою принижувати мали.
Нехай би посоромились вельможу,
Ще й радника тримати під дверима,
Серед пажів, дворецьких та лакеїв!
Однак така їх воля — наберусь
Терпіння і чекатиму.
У вікні нагорі з'являються король і Бате.
Бате Я хочу вам,
Величносте, щось хочу показати.
Це диво дивнеє...
Генріх А що ж це, Батсе?
Бате Гадаю, вашій світлості не раз
Таке траплялось бачити.
Генріх На бога,
Та де ж воно?
Бате А он, мілорде, гляньте,-
Архієпископ у новому сані:
Дістав підвищення і засідає
Врочисто під дверима, межи слуг,

Розсильних та пажів.
Генріх Ба, й справді він.
То так у них шануються взаємно?
Це щастя, що й над ними є ще дехтої
Я думав — там зібралось стільки честі,-
Манер принаймні вистачить на всіх!
Щоб так ото дозволити людині
його становища і нам близькій
Поневірятися, ждучи наказів
їх милостей? І де? Попід дверима,
Як той посильний з пакою листів!
Клянуся богородицею, Батсе,
Що це — інтрига. Та запни фіранку —
Ми ще не те почуємо.
Фіранка засувається.
Вносять і ставлять під балдахін стіл засідань, крісла, стільці. Входить лорд-
канцлер, сідає за верхній край столу ліворуч. Місце зліва від нього залишається порожнім — для архієпископа Кентерберійського. Далі входять гер цо"
ги Сеффолк та Норфолк, лорд-камергер, граф Серр еТі,
Г а р д і н є р, займаючи один за одним місця обабіч столу. Кромвель, як секретар,— на нижньому краю.
Лорд-канцлер До діла, пане секретарю: нащо
Зібрали нас на раду?
Кромвель Ваші честі,
Насамперед — розглянути питання
Стосовно лорда Кентербері.
Гардінер v Він
Про все це повідомлений?
Кромвель Звичайно.
Норфолк А хто це там чекає?
Придверник За дверима,
Мої панове?
Гардінер Так.

Придверник Архієпископ,
Жде ваших вказівок вже з півгодини,
Лорд-канцлер Нехай увійде.
Придверник Ваша світлість може
Тепер заходити.
Кранмер підходить до столу.
Лорд-канцлер Мій добрий лорде,
Мені так прикро бачити, що крісло
Оце порожнє! Та усі ми люди,
Слабкі та грішні по своїй природі,
З одної плоті; мало хто з нас ангел,-
То й ви, що мали б нас добра навчити,
Із слабкості й нерозуму людського
Негідно повелись, хоч як це дивно,
Супроти короля й його законів,
Поширюючи скрізь у королівстві
Своє учення через капеланів,
Просякнуте, як нас повідомляють,
Всілякими ідеями новими
Та небезпечними. Усе те — єресь,
Що може стати згубною, коли
її не знищити.
Гардінер І то негайно,
Мої панове: дикого коня
На повідку не водять, лиш гнуздають
Вудилами жорсткими та й женуть,
Пришпорюючи, поки не послуха.
Коли ж ми з легкодумності, з жалю
Дитинного до втраченої слави
Одного з нас відступимо заразі,
То вже ніякі ліки не поможуть.
І що ж тоді? Повстання, бунти, чвари,
Розруха в цілім краї, як ото
Недавно у сусідів наших, німців.
І досі прикро згадувать.

Кранмер Панове,
І в праці, і в приватному житті
Я завжди докладав зусиль немало,
Аби моє учення й кожен вчинок
Як діяча державного пліч-о-пліч
Могли іти, одним шляхом безпечним;
І ціль була одна — творити благо,
Скажу вам щиро, лорди,— в цьому світі
Нема такого, хто б і з обов'язань,
І з внутрішніх переконань сильніше
Ненавидів і дужче ганьбував
Всіх бунтарів громадського спокою,
Ніж я, мілорди! Боже, щоб король
У кожнім серці відданості стільки
Знайшов, як у моїм! Той, хто безчестям
І заздрощами живиться, посміє
Вкусити найдостойнішого. Я
Прохав би ваші світлості усіх
Позивачів моїх — хто б то не був —
Звести отут лице в лице зі мною:
Нехай оскаржують відкрито.
Сеффолк Ні,
Це неможливо, лорде мій,— ви радник,
І, як такого, вас ніхто не сміє
Оскаржити.
Гардінер Оскільки є у нас
І більш важливі справи, то з цкю
Покінчимо. Коротше: їх величність
Звелів, а ми погодились, щоб вас
Для кращого ведіння судочинства
До Тауера звідси відвести.
Де ви, вже як звичайний чоловік,
Побачите, що не один посміє
Відверто вас оскаржити,— боюсь,
їх більше, ніж могли б ви припускати.

Кранмер Ох, любий мій Вінчестере! Який
Я вдячний вам! Ви мій найкращий друг!
Якщо вас візьмуть, будете моїм
Присяжним і суддею водночас,-
Такий ви милосердий! Ваша ціль-
Мене згубити, як я бачу. Ласка,
Любов, мілорде, більше до лиця
Священику, ніж гонор. Тихим словом
Повчайте блудні душі — не женіть їх.
Я конче скину з себе цей тягар;
Я витерплю усе, що ви на мене
Звалити здатні — щодо цього маю
Так мало сумнівів, як ви — сумління
Чинити гріх щодня! Я б ще сказав,
Та вимагає скромності повага
До вашого покликання.
Гардінер Мілорде,
Мілорде, гей, та ви — сектант! Це ж ясно,
Як божий день! І хто вас розкусив,
Той бачить під облудним вашим лиском
Лише слова і слабкість духу.
Кромвель Лорде,
Дозвольте, з ласки вашої, сказати:
Ви трохи перебільшуєте. Люди
Такої слави хай би й завинили,
Все ж варті шани за своє минуле.
Хто падає, того штовхати — гріх.
Гардінер Даруйте, мій добродію, та вам
З усіх отут присутніх якнайменше
Годиться говорити так.
Кромвель Чому?
Гардінер Чи ж я не відаю, що й ви прихильник
Сектантства? Ви — непевний чоловік.
Кромвель Непевний?
Гардінер Так, непевний.

Кромвель Хай би ви
Бодай наполовину так порядні
Були, як я непевний! То до вас
Не з острахом би йшли, а з молитвами!
Гардінер Я ваших слів брутальних не забуду.
Кромвель І слів моїх брутальних, і своїх
Брутальних вчинків.
Лорд-канцлер Стримайтеся, лорди!
Таж сором!
Гардінер Я мовчу.
Кромвель І я мовчу.
Лорд-канцлер Тепер — що вас стосується, мілорде:
Є рішення — вважай, одноголосне,-
Щоб вам негайно в Тауер відбути
Під вартою і залишатись там
До дальших розпоряджень короля.
Ви згодні з цим, панове?
Усі Згодні, згодні.
Кранмер Невже немає іншого притулку
Для милосердя — Тауер доконче?
Гардінер Чого ж іще було вам сподіватись?
Що за настирний чоловік! Гей, там!
Давайте вартового!
Входить вартовий.
Кранмер Це для мене?!
Чи ж то мене, як зрадника, вестимуть?
Гардінер Беріть його й безпечно запровадьте
До Тауера.
Кранмер Ні, стривайте! Маю
Ще дещо вам сказати. Ось, мілорди,-
Цим перснем вириваю долю з рук
Зловмисників і віддаю її
На суд найвищий владарю моєму!
Лорд-канцлер Це королівський перстень.
Серрей Не підробка..,

Сеффолк Клянуся небом — справжній! Я ж казав —
Коли ми вперше цю зловісну брилу
Двигнули з місця — що вона впаде
На нас самих!
Норфолк Гадаєте, мілорди,
Король таке допустить, щоб його
Хоч на малий мізинець хто образив?
Лорд-канцлер Це вже напевне. Він його життя
Багато вище цінить. Краще б я
У все те не встрявав!
Кромвель Я так і думав,
Покіль ото збиралися доноси
Та наклепи на цього чоловіка,
Бо чесності його хіба що біс
Та бісові поплічники позаздрять,-
Це ж ви огонь роздмухали, в якому
Самі ж і згорите; так вам і треба.
Входить король, похмуро зиркаючи на них; займає
своє місце,
Гардінер Владико грізний, як нам не складати
Щоденну дяку богові за те,
Що маєм короля такого! Він
Не тільки добрий, мудрий, а й побожний,
Як мало хто; він, повен послушенства,
Шанує церкву над усе й для того,
Щоб цій святій повинності надати
Ще більшої ваги, з любові й шани
Він сам, ясновельможний судія,
Прийшов на суд між церквою і тим,
Хто так її зганьбив.
Генріх Ви вміли завжди,
Єпископе, витійствувати словом.
Та я, затямте, не прийшов сюди
Вислухувати лестощі, аж надто
Пісні ті вбогі, щоб прикрити злобу.

Самому зась, то й лащитесь, як пес,
І язиком вихляєте в надії,
Що я на це піддамся. Все одно,
Що хоч про мене думай, але ти —
Людина кровожерна і жорстока!
(До Кранмера)
Сядь, чоловіче добрий! Ну, тепер
Я хочу бачити зарозумільця
Великого, що зважиться на тебе
Кивнути пальцем; всім святим клянусь:
Такому краще з голоду сконати,
Ніж раз єдиний здумати, що ти —
Не на своєму місці!
Серрей Чи не зволить
Величність ваша...
Генріх Ні, не зволить, сер!
Я думав досі — радники у мене
Тямущі, мудрі люди; бачу — де там!
Чи ж то розважний вчинок — допустити,
Щоб муж цей — добрий, чесний чоловік,
Як мало хто із вас,— отак стояв,
Мов миршавий пахолок, під дверима?
Він, рівний вам шляхетністю! Ганьба!
Яким це правом ви аж так забулись?
Я дозвіл вам давав його судити,
Але як радника — не як лакея!
А дехто з вас — не так із правдолюбства,
Як більше зозла рад би був при змозі
У нього й душу, бачу, відсудити!
Та, поки я живий, це вам не вдасться!
Лорд-канцлер Тоді, мій найгрізніший володарю,
Дозволите, щоб я ж таки, можливо,
Сказав за всіх І все те пояснив?
Якщо його й хотіли ув'язнити,
То — можете повірити — не зозла,

А швидше для того, щоб на суді
Покаявся він щиро перед світом.
Ось так, я думаю.
Генріх Ну-ну, гаразд,-
Любіть його, мілорди, і шануйте,
Він вартий шани. Я ж одне скажу:.
Якщо таке можливе, щоб монарх
Був боржником ніддаиця, то за службу
й любов його я перед ним в боргу.
Прошу вас, більше сварок не зчиняти,-
Ви краще обніміться всі. Таж сором!
Ну, будьте друзями, панове добрі!
Мій лорде Кентербері, я до вас
Прохання маю, у якому ви
Не можете відмовити, а саме-
Для одного премилого дівчатка
Хрещеним батьком бути й перед богом
За неї заручитись.
Кранмер Найславніший
Із принців мав би це за честь велику!
А чим же я на неї заслужив,
Підданий бідний, скромний?
Генріх Годі, годі,
Ви можете й не тратитись на ложки,
Бо куми ваші — дами родовиті:
Це герцогиня Норфолкська і леді
Маркіза Дорсет — вам такі підходять?
Вінчестере вельможний, я прошу вас
Без зволікань обняти і любити
Цього добродія.
Гардінер Із щирим серцем
Та братньою любов'ю це роблю.
Кранмер І свідок бог, наскільки я сердечно
Приймаю доказ вашої любові,
Генріх Твою сердечність видно, чоловіче,

По цих сльозах щасливих. Так, я бачу,
Що люди недарма про вас говорять:
"Зроби мілорду Кентербері ласку,
І він довіку друг тобі". Ходімо,
Не гаймо часу,— хочу тій малечі
Хрестини справити. Збратав я вас,
Так і живіть громадою одною:
Вам більше честі, а мені — спокою.
Виходять.
СЦЕНА 3
Двір палацу. Зовні долинає шум, гамір.
Входять воротар і слуга.
Воротар Ану, зараз же змовкніть, голодранці! Тут вам двір королівський, а не Парафіяльний сад! Бидло! Чого роти пороззявляли?
Голос Пане воротарю, пане воротарю, я до челяді належу!
Воротар А бодай ти до шибениці належав та й повісився, шельмо! То ви оце горлати сюди прийшли? А принеси-но десяток київ, та міцних, яблуневих, бо оці для них все одно, що прутики. Я вже вам почухаю потилиці! Хрестин їм, бач, заманулося! Голота погана! Чого вам тут треба — пива з калачами?
Слуга Сер, заспокойтесь! Вижене їх звідси
Хіба що залп гарматний, а не ми.
Це все одно, що змусити їх спати
У день маївки — а кому те вдасться?
Що їх, а що собор Павла святого —
Однаково не зрушите.
Воротар І як
Вони сюди удерлися, до біса?
Слуга Хіба я знаю, сер? А як потік
Вдирається? Я бив, куди сягала
Міцна дубина, футів із чотири —
Оце ЇЇ мізерні рештки, сер,-
Нікого не минув.

Воротар Ну й що із того?
Слуга Ну, я не Гай, не Кольбранд, не Самсон,
Щоб їх укласти покотом! Я бив —
Він чи вона, старий чи молодий,
Бив, не жалів ні дурнів тих рогатих,
Ні хвойд, що роги наставляють їм.
Як це брехня — бодай би я не бачив
Шматка полядвиці! Та й то тому,
Що дуже вже худобинку шкодую.
Голос Чуєте, пане воротарю?
Воротар Вже біжу, пане волоцюго! Тримай двері на замку, мосьпане.
Слуга І що робити?
Воротар Як що? Мотлошити їх направо й наліво! Що їм тут — Мурське поле для стройових зборів? Чи, може, який заїжджий індієць з великим інструментом об'явився, що так нас жіноцтво обсіло? О господи, та відтіль аж пашить перелюбством! Христом-богом клянуся, що ці хрестини з тисячу інших сплодять: буде тут вам і батько, і кум, і коровай!
Слуга Чого найбільше — то ложок, сер. Бачите, он під ворітьми дядько стоїть: по пиці видно, що мідник, бо ніс як те горно розпечене. Всі, хто коло нього, то вже точно в полуденному краї — гіршої кари їм і не треба. Так-от, тричі гатив я того дракона по голові, і всі три рази ніс його вивергав на мене вогонь. Стирчить там, як мортира,— так зараз і пальне! Ну, а біля нього стоя— . ла одна баба нерозумна, жінка галантерейника: так уже мене лаяла, так лаяла, аж поки ота її каструля щербата з голови не з'їхала. Я, бач, цілявв метеора, а бахнув по бабі,— вона й у крик: "Ґвалт!" Дивлюсь, аж суне їй на поміч чоловік сорок стражників зі Странду, де вона живе, ще й найдобірніших, та й до мене. Ну, я позицій не здаю. Врешті дійшло до рукопашної — я далі опираюсь. Аж тут якісь шмаркачі, що підкралися за ними, як сипнуть зусібіч градом каміння! Довелося мені сховати гонор у кишеню та й зійти з поля бою. Сам диявол там був, серед них,— не інакше.

Воротар Це ті самі урвителі, що горланять на виста-
вах і б'ються за недогризки яблук. Таке не кожна публіка витри-
має, хіба що тауергіллська банда та ще оті виродки з Лайм-хауса,
їх братчики рідні. Кількоро з них вже сидить у мене в Limbo Pat-
rum *,— о там і потанцюють усі ці три дні, і різок наїдяться до-
несхочу!
* Дослівно: "У переддвер'ї пекла, куди поміщають патріар-
хів"; тут у значенні: "у в'язниці" (латин.).
Входить лорд-камергер.
Лорд-камергер О боже, ну й збіговисько! І їх
Дедалі більше — пруться так, немов
На ярмарок! Де ж ті воротарі,
Пройдисвіти? Ви добре справувались,
Голубчики,— он бач, яке зібрали
Приємне товариство! Що це— всі
Найближчі ваші друзі з передмість?
Вже ж дамам, як вертатимуть з хрестин,
Тут буде де пройти, звичайно: місця
Хоч одбавляй!
Воротар Даруйте, ваша честь,-
Ми ж тільки люди: що могли зробити,
Ми все зробили; нас і так при тім
Ледь не роздерли на шматки! Та з ними
І армії не впоратись!
Лорд-камергер їй-богу,
Якщо король мене за це насварить,
Я вмить усіх вас в колодки заб'ю,
Ще й оштрафую на кругленьку суму
За отаке недбальство! Лежебоки,
Пройдисвіти! Вони тут, замість службу
Служити, присмоктался до кухлів!
О, чуєте? Фанфари! Вже ідуть!
Ну, марш — робіть щось, розпихайте натовп,
Торуйте шлях процесії, а то
Я підшукаю вам таке Маршалсі —

Два місяці валятиметесь!
Воротар Гей,
Дорогу для принцеси!
Слуга Лобуряко,
Відсунься, бо як дам по голові,
То зразу епухне!
Воротар Гей ти, ти — в камлоті,-
Лізь, лізь на загорожу — я ще зверху
Тебе на палі посаджу!
СЦЕНА 4
Королівський палац.
Входять сурмачі, сурмлять. За ними з'являються двоє олдерменів, лорд-мер, герольдмейстер, К р а н м є р, герцог Норфолкз маршальським жезлом, герцог Сеффолк, двоє вельмож з великими чашами на ніжках для подарунків новонароджених; далі — четверо вельмож
з балдахіном, під яким хрещена мати, герцогиня Норфолкська, несе немовля,
загорнуте в розкішну мантію,— шлейф підтримує одна з дам; позаду них —
маркіза Дорсет, друга хрещена мати, інші дам и.
Процесія обходить сцену.
Герольдм. О господи, в усій твоїй невичерпній доброті,
пошли життя довге, квітуче і вічно щасливе високій, вельможній принцесі англійській, Єлизаветі!
Туш. Входить король з почтом.
Кранмер
(уклякнувши)
Те саме, господи, даруй його
Величності й ласкавій королеві,-
Тебе куми мої шляхетні просять
І я прошу! Щоб ви у цій урочій
Дитиноньці щодня могли знайти
Найбільшу радість з тих, які господь
Приберігає для батьків щасливих!

Генріх Спасибі вам велике, добрий лорде
Архієпископе. А як назвали?
Кранмер Єлизаветою.
Генріх Устаньте, лорде.
(Цілує немовля)
З цілунком цим прийми благословення
Отця свого. Хай береже тебе
Господь — йому життя твоє ввіряю.
Кранмер Амінь.
Генріх Мої куми вельмишановні,
Були ви надто гойними: сердечно
Вам дякую. Те саме скаже вам
Ця панна, лиш навчиться говорити.
Кранмер Я прошу слова, сер, бо в цю хвилину
Господь мене спонукує, і те,
Що я скажу — не лестощі, а правда.
Дитятко царствене оце (хай небо
Похилиться над ним!) іще в колисці,
Та вже віщує блага незліченні,
Що з часом визріють: з нас мало хто
Добро те звідає. Вона всім владцям
Сучасним їй і тим, що потім прийдуть,
Взірцем високим стане. Ця душа
Жадібністю до знань, до благочестя
Саму царицю Савську перевершить:
Чесноти владарські в ній воєдино
Із людськими чеснотами зіллються,
І цноти, супровідниці добра,
У ній подвійно розів'ються. Правда
їй буде нянькою, святі думки —
Постійними дорадцями. її
Любитимуть, її боятись будуть.
Найближчі прославлятимуть її,
А вороги, мов ті жита полеглі,
Тремтітимуть, похнюпившись від горя.

При ній добро розквітне: кожен буде
В своїм садку полуднувати тим,
Що сам зростив, співаючи сусідам
Веселу пісню злагоди. При ній
Пізнають люди господа; від неї
Великі світу сього переймуть
Звичаї істинно шляхетні й тим
Підтвердять велич, а не родоводом.
Та мир і лад не вмруть із нею разом:
Коли ця диво-птиця, діва-фенікс
Згорить, то з попелу її постане
Не менш славетний спадкоємець. Він,
Як бог її з пітьми небес покличе,
Дістане в спадок дар благословенний
І з попелу її святої слави
Зорею зійде, й досягне зеніту
Такої ж слави й величі. Добробут,
Любов і правда, злагода і страх —
Цієї обраниці вірні слуги —
Відтоді слугуватимуть йому
І, як лоза, круг нього обів'ються.
По всіх усюдах, де лиш сонце сяє,
Ім'я його прославиться й сотворить
Нові народи: наче кедр гірський,
Буятиме, розкидистим гіллям
Сусідні доли осінивши. Все те
Побачать наші внуки, і вони
Творця благословлятимуть.
Генріх Та ти
Чуда пророчиш!
Кранмер Многії літа
Во здравіє землі цієї буде
Вона їй володаркою. Багато,
Багато днів стрічатиме вона
І кожен добрим ділом увінчає.

О боже, хай би я не знав, що далі!
Вона повинна вмерти — так, повинна,
Святі її чекають,— та умре
Дівицею: мов та лілея біла,
Незаймана, у домовину ляже.
Весь світ її оплаче.
Генріх О мій лорде
Архієпископе! Як ти мене
Вщасливив! Це дитятко золоте —
Єдиний мій здобуток у житті!
Слова ці благовісні так мене
Потішили, що я й на тому світі
Захочу бачити її діла
І господа уславлю. Всім спасибі.
Вам, лорде-мере, як і вашим браттям,
Я щиро вдячний — ви мені зробили
Велику честь присутністю своєю.
Побачите, що не лишусь в боргу.
Ходімо, лорди, всі до королеви,
Вона вам теж подякувати мусить,-
Це їй додасть здоров'я. Хай сьогодні
Ніхто не йде додому, бо по праву
Нам немовля влаштовує забаву!
Виходять.

ЕПІЛОГ

Б'юсь об заклад, що п'єса ця не всім
Припала до смаку — хоча б отим,
Що на дозвіллі подрімати хтіли:
їх сурми наші, певне, розбудили;
Ті, зрозуміло, скажуть: "Ет, пусте!"
Та й інші, що приходять лиш на те,
Щоб посміятись з каламбурів сласних,
Не втішаться. Хто нас зустріне красно —'
Це наші м'якосерді жіночки,-

Хай лиш всміхнуться, мовлять: "А таки
Це — мила річ!".— і, певен я, в ту ж мить
Від оплесків театр наш загримить.
Бо й справді — чи були б чоловіками
Ті, що не плещуть, коли плещуть дами?

Примітки

"Генріх VIII" є не тільки останньою історичною хронікою Шекспіра, але й загалом його останнім драматичним твором. Дослідники висловлюють небезпідставну думку, що ця хроніка була написана драматургом вже після його від'їзду з Лондона в тихий рідний Стретфорд. На такі здогади наводить, зокрема, наявність в її тексті розгорнутих ремарок з постановочними вказівками, яких немає в інших п'єсах Шекспіра; в них не було б необхідності, якби автор весь час був присутній і, за звичаєм того часу, міг давати акторам поради і вказівки. Відома точна дата постановки "Генріха VIII" — 23 червня 1613 року, відома завдяки сумній події: під час постановки згорів театр "Глобус", з яким пов'язана драматургічна й акторська діяльність Шекспіра. Хроні-ка вперше була надрукована 1623 року в знаменитому Folio з гарно підготовленим текстом, який скоріше всього був копією авторського рукопису.

Основним глибинним джерелом для Шекспіра послужила хроніка Полідора Вергілія, яка, на замовлення Генріха VIII, була скомпільована Голіншедом; тексту останнього в даному творі Шекспір дотримувався більшою мірою, ніж в інших своїх історичних драмах. Крім того, він користувався хронікою Голла, а епізоди п'ятої дії драми, пов'язані з архієпископом Кранмером, "святим" англіканської церкви, написані на основі "Книги мучеників" Джона Фокса. Слід тут згадати й п'єсу В. Роулі "Коли ви побачите мене, ви мене впізнаєте", {з'явилася десь в 1587-1592 рр.), в якій виведено Генріха VIII. Але в цій п'єсі, що тоді була дуже популярною, переважали побутово-комедійні сцени й епізоди, зокрема породжувані перевдяганням короля, і Шекспір вступив у полеміку з нею, що проголошується в пролозі до його "Генріха VIII": "Ми

вас не розважатимем сьогодні, А про діла величні, благородні... Повідаєм". Відзначимо, проте, що ця врочиста обіцянка в п'єсі насправді не виконується, бо діяння, про які мовиться, знаменитого в англійській історії короля важко визнати серйозними й благородними.

Опублікована в Folio 1623 року хроніка "Генріх VIII" ні в сучасників Шекс-піра, ні в наступних поколінь не викликала сумнівів щодо її авторства. Це питання стало дискусійним з 1850 року, коли англійські дослідники Д. Спеддінг і С. Хітсон виступили з твердженнями, що "Генріх VIII" написаний двома драматургами — Шекспіром і Флетчером. Згодом висловлювалися й інші гадки, серед "співавторів" Шекспіра називали також Бомонта, Мессінджера, Форда. Cv>t-ніви, всілякі припущення, поділ тексту хроніки між різними "авторами" набули значного поширення в англійському шекспірознавстві. Ніяких документальних доказів прибічники подібного підходу до п'єси привести не могли, висновки їхні випливали виключно із стилістичного аналізу. В стилістиці "Генріха VIII", передусім в системі віршування, вони знайшли елементи, котрі витлумачувались як чужі Шекспірові й характерні для його молодших сучасників-драматургів,— зокрема: відхилення від норми п'ятистопного ямбу, поява безнаголосного складу в кінці рядків, тобто жіночої рими, паузи всередині вірша, часте вживання enjembement. Приводились аргументи й іншого порядку, такі, як однoплановість образів п'єси чи, точніше, їхнє "площинне" зображення, відсутність об'ємності характерів та їхньої поглибленої психологічної розробки, стильової енергії й виразності. Справді-бо, всі оді риси дуже характерні для нового стилю, який прийшов на зміну ренесансному в англійській драматургії під кінець першого десятиліття XVII ст. стилю, видатними представниками якого були Флетчер, Бомонт, Мессінджер та інші драматурги. Але ж і в творчості Шекспіра останнього періоду, представленій в першу чергу романтичними драмами ("Цимбелін", "Зимова казка" і "Буря"), досить виразно проступають риси нового стилю, який тяжіє до культури барокко. Все це ускладнює питання про те, чи був "Генріх VIII" повністю написаний самим Шекспіром, чи в співавторстві з Флетчером або якимсь іншим "новим драматургом", і робить неможливою однозначну категоричну відповідь.

Ця п'єса стоїть осторонь від основного масиву історичних хронік Шекспіра, досить тісно між собою пов'язаних тематично і навіть сюжетно. Звичайно, і в ній Шекспір ставить проблеми, які перегукуються з основною проблематикою його історичних хронік, але разом з тим впадають у вічі істотні відмінності в трактуванні цих проблем і в поетиці "Генріха VIII".

Від інших хронік "Генріх VIII" відрізняється вже тим, що тут зображується недавнє минуле, яке ще не встигло дистанціюватися, було ще надто зрощене з сучасністю, її політичною та ідеологічною злободенністю. Це п'єса про правління Генріха VIII, батька недавно померлої королеви Єлизавети, якому належить специфічне місце в англійській історії. За правління Генріха VIII абсолютизм в Англії не тільки досягнув повної завершеності, а й почав виявлятися як лихе свавілля самодержця, як політична тиранія. Втім, у хроні'ці Шекспіра відтворюється не все довге правління Генріха VIII (1509-1547), а лише один його період, насичений особливо важливими подіями, переломний у цьому правлінні. Сюжетну основу хроніки становлять події, що відбувалися до 1533 року: розлучення короля з його першою дружиною Катаріною Арагонською і одруження з молодою красунею Анною Болейн, колишньою фрейліною першої дружини, котра народжує йому дочку Єлизавету, майбутню "велику королеву". З цими подіями пов'язане падіння кардинала Вулсі, який перед тим набув великої влади, і розрив Генріха VIII з папським Римом та проголошення англіканської церкви офіційною в Англійському королівстві. Тепер Генріх VIII зосереджує в своїх руках усю повноту влади, і притаманні йому риси жорстокого деспота й підступного "маккіавелліста" отримують простір для свого прояву. Як і в інших хроніках, Шекспір вдається до концентрації історичних подій, включаючи до твору і події, що мали місце раніше, як наприклад, змова проти герцога Бекінгема та його страта, і такі, що відбулися пізніше,— змова проти архієпископа Кранмера. Але ці епізоди теж "спрацьовують" на повніше й переконливіше розкриття центрального образу хроніки.

Хроніка "Генріх VIII" була написана після смерті королеви Єлизавети (1603), за правління Джеймса I Стюарта, сина Марії Стюарт, відправленої Єлизаветою на ешафот. Це була не просто зміна династій, а й зміна курсу внутрішньої і зовнішньої політики. Розпочинався перехідний період від Англії XVI ст., часу розквіту абсолютизму, до Англії XVII ст., коли в країні відбулася буржуазна революція. Проміжок часу між ними — це свого роду смутний період англійської історії, позначений активізацією феодальної й католицької реакції. Все це відчутно позначилось на хроніці "Генріх VIII", написаній після чотирнадцятилітньої перерви в творчості Шекспіра в даному жанрі. А головне, написаній в суспільно-історичній обстановці, що радикально змінилася. Небезпідставно дослідники, аналізуючи зміст цієї хроніки, зазначають розгубленість Шекспіра, його суперечності й вагання в трактуванні політичних та ідеологічних проблем, закидають йому компромісність і лавірування між силами, що діяли тоді на політичній арені.

В "Генріху VIII" Шекспір зобразив знамениту в історії Англії подію — повний розрив з католицизмом і папським Римом, але ж створювалася хроніка у той час, коли король Джеймс I та його прибічники явно співчували католицькій церкві й прагнули до її реставрації. За вдалим визначенням О. А. Анікста, драматург опинився між Сціллою протестантизму, який за вісімдесят років ствердився в англійському народі, і Харібдою прокатолицьких тенденцій короля та його двору (Аникст А. А. Творчество Шекспира.— М., 1963. С. 588). Слід сказати, що Шекспір в "Генріху VIII" не міняє своєї загальної позиції в оцінці конфлікту абсолютистської Англії з папським Римом та католицьким табором, але він змушений іти на поступки королівському двору. Звідси і випливає позитивне зображення королеви Катаріни Арагонської, котра постає завершеним втіленням гідних її сану чеснот, пом'якшене, порівняно з образами папських посланців в інших хроніках, змалювання образу кардинала Кампеюса, і загалом тут відсутня загостреність антикатолицьких тенденцій.

У хроніці показано апогей англійського абсолютизму, але зроблено це вже у той час, коли абсолютизм у Англії переживав гостру кризу і до того ж нова династія не виявляла ніякого пієтету ні до королеви Єлизавети, ні до її батька. Шекспір лишився вірним пам'яті "великої королеви", про що красномовно свідчить епілог хроніки, справжній дифірамб її правлінню, висловлений у формі пророцтва, але по-іншому зображає він образ головного героя. На відміну, скажімо, від Річарда III, Генріх VIII прямо не віднесений до категорії негативних діячів, для змалювання яких існувала особлива поетика з чітко вираженою осудливо-викривальною домінантою. Але, дотримуючись щодо протагоніста п'єси об'єктивної позиції, Шекспір разом з тим розкриває в ньому стільки сумнівних рио і вад, що Генріх VIII, зрештою, сприймається як негативний герой англійської історії, і це відповідає дійсності. Тут слід згадати, що розкриття у вінценосців тіньових сторін, а то й пороків, — це свого роду закономірність для історичних хронік Шекспіра, винятком є лише Генріх V, втілення ідеального образу монарха. Так що в цьому плані образ Генріха VIII можна поставити в один ряд з образами Генріха IV, Генріха VI, Едуарда IV та інших королів.

Але в своєму концепційному змісті образ Генріха VIII істотно відхиляється від названих попередників. У ранніх хроніках, написаних у 90-х рр. XVI ст., образи монархів осмислювалися й створювалися драматургом на основі віри в ідею абсолютизму, на її беззастережному ствердженні. Конкретні її носії могли бути недосконалими, не вільними від слабостей і пороків, але це не кидало тіні на саму ідею і не ставило під сумнів її кінцеве торжество. А це робило також ясною перспективу історії, магістральну лінію її руху, що веде до ствердження державного порядку й справедливого суспільного устрою (як його розуміла доба і разом з нею її драматург). У "Генріху VIII" ця концепційна основа історичних хронік Шекспіра в великій мірі виявляється втраченою. Разом з загальною кризою ренесансного гуманізму, яка знайшла таке глибоке вираження в творчості Шекспіра 600-х рр., похитнулася і його історична концепція, що знаходила опору в ідеї і практиці абсолютизму. В останній хроніці Шекспіра дається взнаки втрата історичної перспективи, яку, зрозуміла річ, не може замінити славослів'я правлінню Єлизавети в

епілозі п'єси. І від того в особливо непривабливому вигляді постають в ній сфери, де вершаться долі країн і народів, і самі ці вершителі. Протагоністи попередніх хронік Шекспіра могли помилятися й підпадати пристрасті, несвідомо чи свідомо чинити зло, але діяли вона постійно в полі високої напруги, що створюється вищою, державною необхідністю. В останній хроніці ця напруга дуже послаблюється, внаслідок чого увиразнюються ниці, егоїстичні мотиви дій протагоніста: свавілля деспота, розбещеного владою, його жорстокість і хтивість.

За своєю драматичною структурою "Генріх VIII" теж відхиляється від інших історичних хронік Шекспіра й дещо несподівано наближається до його п'єс останнього періоду,— до романтичних драм. Характерна особливість будови цих драм полягає в тому, що їхній основний конфлікт досягає вищої напруги й вирішується десь в середині твору, після чого драматична напруга спадає і все стає на свої місця відповідно до декларованого задуму. Звичайно, "Генріх VIII" — твір зовсім інший за тематикою і жанровою природою, але цікаво, що Шекспір вдається в ньому до тих же композиційних засобів. На відміну від попередніх хронік, де напружений конфлікт проходить через весь твір, нерідко знаходячи в його фіналі лише відносне вирішення, тут основний конфлікт вичерпується вже в третій дії, коли Генріх VIII розлучається з Катаріною Арагон-ською і віддає розпорядження про коронацію Анни Болейн, водночас наносячи нищівний удар своєму фаворитові кардиналу Вулсі. Весь подальший розвиток хроніки — це, власне, розтягнутий епілог. Цим структурно п'єса теж близька до романтичних драм, з тією лише різницею, що в названих драмах розтягнутий епілог демонструє торжество добра і правди у світі умовно-фантастичному, тоді як в хроніці він розкриває торжество зла в реальному, історичному світі. Хроніка "Генріх VIII" в українському перекладі публікується вперше.

ПРИМІТКИ ДО "ГЕНРІХА VIII"

С. 439. Генріх VIII (1509-1547) —син Генріха VII, другий король з династії Тюдорів, батько королеви Єлизавети. Був жорстоким і свавільним аеспотом. Шість разів одружувався, з чотирма дружинами

розлучився, причому другу з них (Анну Болейн) і п'яту (Катаріну Говард) наказав стратити. Розлучення з першою дружиною, Катаріною Арагонською, показане в цій хроніці Шекспіра, призвело до сварки Генріха VIII з папою Клементом VII і до проголошення англіканської церкви офіційною церквою Англійського королівства. Кардинал В у леї (1475-1530)-син різника з лондонського передмістя, який досягнув високого сану. Був фактичним правителем Англії за молодого Генріха VIII. Ініціатор розлучення короля з Катаріною Арагонською. Безпосередньою причиною падіння кардинала Вулсі були його листи до папи Клемен-та VII, в яких він називав себе справжнім володарем Англії. Кардинал Кампе-юс — папський легат в Англії. Капуціус — посол імператора Карла V, небожа Катаріни Арагонської. Прибув до Англії в 1535 р., незадовго до смерті колишньої королеви. Томас Кранмер — архієпископ Кентерберійський. Перший подав думку, що шлюб Генріха VIII з Катаріною Арагонською недійсний. Герцог Норфолк — Томас Говард, син герцога Норфолка, який загинув у битві при Босворті (1585). Очолював партію, що виступила проти герцога Бекінгема. Помер незадовго до падіння кардинала Вулсі. Герцог Бекшгеж-Едвард Стаффорд, син герцога Бекінгема, поплічника Річарда III (див. хроніку "Річард III"). Одна з перших жертв Генріха VIII. Стефен Гардінер — секретар кардинала Вулсі, влагоджував у Римі справу з розлученням короля. Як його фаворит, став єпископом Вінчєстерським, згодом перейшов на бік католицької партії. Томас Кром-вель — секретар кадинала Вулсі, за походженням син коваля. Після смерті Вулсі став одним з найвпливовіших діячів. Разом з Кранмером був ініціатором створення англіканської церкви, незалежної від Риму.

С. 440. Королева Катаріна (1485-1536)-дочка Фердінанда Католика, короля Арагона, дружина принца Артура, старшого брата Генріха Vill, а згодом перша дружина цього короля, який з нею розлучився, щоб одружитися з Ашою Болейн. Анна Болейн (або Буллен) — дочка Томаса Болейна, графа Уїлтіпірського, придворна дама Катаріни Арагонської, згодом дружина Генріха VIII, мати королеви Єлизавети. Звинувачена в подружній зраді, загинула на ешафоті в 1536 році.

С. 441. Ми вас не розважатимем сьогодні...— Натяк на серйозний характер твору в противагу раніш написаній п'єсі В. Роулі на сюжет з часів правління Генріха VIII, яка містила багато комічних епізодів.

С. 442. Як життя? Як Франція? — Помилка Шекспіра: з таким питанням мав би герцог Норфолк звертатись до Бекінгема, оскільки віеі залишався в Англії під час побачення королів, тоді як Бекінгем супроводжував Генріха VIII. Як зустрічались в Андренській долині Оті два світочі, два сонця слави.— Мається на увазі зустріч Генріха VIII і французького короля Франціс-ка I у 1520 році в Андренській долині (Пікардія) з метою зміцнення союзу між ними. Імператор Карл V щедрими подарунками підкупив кардинала Вулсі, який обіцяв не допустити конкретних спільних дій двох королів.

С. 443. Бевіс — Бевіс із Гемптона (Саутгемптона), легендарний герой середньовічних романів. ...якийсь там кусень сала...— Очевидно, натяк на походження кардинала Вулсі, сина різника.

С. 444. Годі Жахливий був зірвався ураган...— Про бурю під чао зустрічі королів говорить Голіншед.

С. 445. Вчені жебраки Тепер дорожче ціняться від знаті.— Натяк на вченість і низьке походження Вулсі.

С. 454. Що мав на гадці батько мій зробити Із Річардом...— Мається на увазі герцог Бекінгем, помічник Річарда III, який згодом порвав зі своїм сюзереном (див. хроніку "Річард III").

С. 455. Зо радників Пепіна чи Клотара! — Франкські королі, відповідно VIII і IX ст., тут згадані як символи давності.

С. 457. Сцена 4 може служити за взірець того, як Шекспір, заради драматичного ефекту, концентрує історичні події: герцог Бекінгем був

скараний 1521 року, з Ашюю Болейн Генріх VIII зустрівся 1526 року, коли лордом-канц-лером Англії був Сандз.

С. 466. Едвард Бун — один з предків герцога Бекінгема по материній лінії графів Герфордів.

С. 467. / кардинал Кампеюс завітав.-• Та ж драматична концентрація історичних подій. Насправді кардинал Кампеюс прибув до Англії через сім років після страти герцога Бекінгема.

С. 468. Усім, Немов синок Фортуни, заправляє, Не дивлячись, наосліп!— Тобто діє, як богиня долі Фортуна, з зав'язаними очима.

С. 469. Сестру французького монарха.— Вулсі справді підготовлював шлюб Генріха VIII з Маргариток) Ангулемською, сестрою французького короля Франціска 1.

С. 474. То за маленьку Англію пішли б...--Так у розмовній мові називано в той час графство Пемброк. Карнарвончшр — графство в Уельсі з гористим напівпустельним ландшафтом.

С. 482. ...аби домовитись про шлюб Між орлеанським герцогом і Мері, Дочкою нашою.— Тобто про шлюб між другим сином Франціска I, пізнішим французьким королем Генріхом II і Марією, дочкою Генріха VIII й Катаріни Арагонської. Мою дружину наділила лоном, Що, хлопчика виношуючи, здатне Йому снаги вдихнути до життя Не більше, ніж покійнику могила.— Всі діти Генріха VIII і Катаріни повмирали одразу ж після народження, за винятком дочки Марії, згодом королеви Марії Кривавої.

С. 488. Мілорди, я стара...— Катаріна Арагонська була на шість років старша за Генріха VIII.

С. 491. / кардиналові листи до папи Потрапила на очі королю.— Дійсний історичний факт, про який розповідають англійські хроніки.

С. 492. А Катаріну Тепер іменуватимуть "принцеса, Вдова Арту-ра",— За іменем першого її чоловіка — принца Артура, старшого брата Генріх а VIIL

С. 493-494. А тут ще знову вигулькнув той Кранмер, Затятий єретик...— Кранмер був одним з провідних ідеологів англіканства — церкви, незалежної від Риму.

С. 500. ...коли вас пестить Ота чорнява краля! — Натяк на розпусту кардинала Вулсі, якась конкретна жінка не мається на увазі.

С. 501. Praemunire — введений Річардом II у 1398 році закон, за яким підлягало конфіскації майно осіб, які вели потаємні переговори з іноземними дворами чи шукали у них допомоги. Найбільш обтяжливими вважалися контакти з папським двором. Назва походить від латинського дієслова praemonere — застерігати.

С. 5Q3-504. За лорда-канцлера — сер Томас Мор. ...Кранмер Приїхав, радо стрінутий і зразу Архієпископом Кентерберійським Поставлений. ...леді Анна... Сьогодні показалася на люди Як королева... — Та ж концентрація подій у п'єсі Шекспіра. Насправді Томас Мор був призначений лордом-канцлером у 1529 році, Кранмер став архієпископом Кентерберійським у 1532 році, а Анна Болейн коронувалася в 1533 році, через три роки після смерті Вулсі.

С. 503. ...хай постане Надгробок із рясних сирітських сліз...— Лорд-канцлер вважався опікуном всіх сиріт Англійського королівства.

С. 508. ...барони П'ятьох портів.— Маються на увазі порти (Довер, Гастінгс та інші) на південному узбережжі Англії, навпроти французького узбережжя.

С. 509. Попрямувала в Иорк-плейс святкувати.-• Після падіння кардинала Вулсі його палац на Иорк-плейс був конфіскований на користь короля і був названий Чайтхолл (не зберігся).

С. 512. Іпсвіч, потім Оксфорд,— Два близнюки наук, що він зростив.— Кардинал Вулсі заснував колегіуми в Іпсвічі, місті свого народження, і при Оксфордському університеті; останній існує й на сьогодні під назвою Кріст-чарч.

С. 526. ...як ото Недавно у сусідів наших, німців.— Натяк на Велику селянську війну в Німеччині 1524-1525 рр., пов'язану з рухом Реформації.

С. 531. Ви можете й не тратитись на ложки...— За звичаєм англійських городян, хрещений батько дарував новонародженому дюжину срібних чи латунних ложок. Більш вишуканим подарунком вважався коштовний келих, який і дарує Кранмер.

С. 532. ...Парафіяльний сад! — Місцевість у Лондоні неподалік від театру "Глобус", в якому травили собаками ведмедів, прив'язаних до стовпів.

С. 533. ...я не Гай, не Кольбранд, не Самсон...— легендарні герої з біблії і лицарських романів, які відзначались великою фізичною силою. Мур-ське поле — місцевість на північ від лондонського Сіті, де відбувались навчання міської міліції, які збирали натовп глядачів. ...по пиці видно, що мідник, бо ніс як те горно розпечене.— Мідники в тогочасній Англії вважалися п'яницями. ...ота її каструля щербата з голови не з'їхала.— Жінки-городянки носили тоді чепці, схожі на каструлі. Це ті самі урвителі, що горланять на виставах і б'ються за недогризки яблук.— В тогочасних лондонських театрах аристократична публіка розважалася тим, що кидала в партер над'їдене яблуко, за яке учинялася там колотнеча між глядачами-простолюдинами. Тауергіллська банда та ще оті виродки з Лаймхауса...— Значення виразу залишається неясним. Деякі шекспірознавці (С. Джонсон) вважають, що

маються на увазі зібрання пуритан в Тауергіллі і дім душевнохворих поблизу Лаймгауса. Limbo Patrum — за церковними книгами, місце, де перебували патріархи до прибуття Христа, межа пекла. Вжито в жаргонному значенні — "в'язниця".

С. 534. Маршалсі — відома лондонська в'язниця.

С. 536. При ній Пізнають люди господа...— натяк на завершення Реформації в Англії за правління Єлизавети.

Дмитро НАЛИВАЙКО